

Kvalitativna studija slučaja: od ideje do realizacije

Brajdíć Vuković, Marija; Miočić, Ivana; Čekolj, Nadja; Ledić, Jasminka

Authored book / Autorska knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2021**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:253983>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Marija Brajdić Vuković
Ivana Miočić
Nadja Čekolj
Jasminka Ledić

***Kvalitativna
studija slučaja:
od ideje
do realizacije***

Marija Brajdić Vuković
Ivana Miočić
Nadja Čekolj
Jasminka Ledić

*Kvalitativna
studija slučaja:
od ideje
do realizacije*

Rijeka, 2021.

Izdavač:

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Sveučilišna avenija 4, 51000 Rijeka

Za izdavača:

Izv. prof. dr. sc. Aleksandar Mijatović

Recenzenti:

Doc. dr. sc. Anita Dremel, Sveučilište u Osijeku, Filozofski fakultet
Dr. sc. Lana Peternel, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

Lektura:

Izv. prof. dr. sc. Anastazija Vlastelić

Prijevod na engleski jezik:

Dr. sc. Bojana Vignjević Korotaj, mag. philol. angl. et paed.

Grafičko oblikovanje:

Kristina Rena, Dragon d.o.o.

© Autori i Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet

Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, fotokopirati ni na bilo koji drugi način reproducirati bez nakladnikova pismenoga dopuštenja.

ISBN 978-953-361-045-0 (e-izdanje)

Objavljivanje ove publikacije sufinanciralo je Sveučilište u Rijeci
projektom uniri-drustv-18-19.

Sadržaj

4	Predgovor
7	1. Što studija slučaja jest, a što nije?
13	2. Što je slučaj?
17	3. Kako odabrati metode kojima istražujemo slučaj?
20	4. Kako generalizirati podatke studije slučaja?
23	5. Primjeri studije slučaja
25	Obilježja profesionalne socijalizacije i njihov doprinos razvoju pozitivnog odnosa mladih znanstvenika prema nastavi
32	Uloga školskih volonterskih programa u razvoju obilježja građana održivosti
41	Završna riječ
42	Literatura

Predgovor

Monografija ***Kvalitativna studija slučaja: od ideje do realizacije*** nastala je kako bi pridonijela razumijevanju kvalitativne studije slučaja i izazova njezina provođenja iz perspektive istraživača koji ju provode prvi put, neovisno o tome radi li se o (inače)iskusnim istraživačima ili istraživačima početnicima. Autorice su publikacije „svježā“ doktorica društvenih znanosti, polja pedagogije (Ivana Miočić) i njezina mentorica u području istraživanja visokoga obrazovanja (Jasminka Ledić), njihova učiteljica metodologije kvalitativnih istraživanja, sociologinja (Marija Brajdić Vuković) koja je ujedno i (su)mentorica na doktorskoj disertaciji kandidatkinji iz polja pedagogije (Nadja Čekolj).

Ideja o ovoj publikaciji nastala je iz želje da svoja iskustva i znanja u provođenju kvalitativne studije slučaja podijelimo s drugim istraživačima zainteresiranim za ovu metodološku strategiju. Iskustva i znanja vrijedna dijeljenja došla su, očekivano, na samom kraju procesa, a do tada je put provođenja kvalitativne studije slučaja kod doktorandica često bio obilježen izazovima, dvojabama i preispitivanjima valjanosti odluka koje su u istraživačkom procesu donesene. Put učenja o studiji slučaja obilježila je mentorski potpomognuta tranzicija doktorandica iz uloge kvantitativnih istraživača s ponešto istraživačkog iskustva u ulogu kvalitativnih istraživača, pri čemu su učile i otkrivale različite istraživačke pristupe. Ta je tranzicija katkada bila vrlo izazovna jer je podrazumijevala odbacivanje kvantitativnoga načina razmišljanja o društvenim fenomenima (u kojem težimo statističkoj generalizaciji, govorimo i razmišljamo u terminima brojki, standardnih devijacija i aritmetičkih sredina, statističke značajnosti te se vrlo strogo pridržavamo unaprijed zadanih procedura, protokola i analiza) te prelazak na kvalitativni način razmišljanja, sasvim drugačiji u polazištu i razvoju ideje istraživanja. U kvalitativnim je istraživanjima sasvim prihvatljivo, dapače poželjno, intuitivno i refleksivno promišljati o društvenim fenomenima, istraživati ih na različite, katkad vrlo nestrukturirane, kreativne i fleksibilne načine, ipak ne zaboravljajući na načela rigoroznosti, valjanosti i etičnosti znanstvenoga istraživanja. Studija slučaja zasigurno je jedna od vrlo zanimljivih, ali složenih

istraživačkih strategija u društvenim znanostima koja omogućuje kreativnost, interaktivnost i fleksibilnost istraživačkog procesa.

Mnogi su autori pisali o studiji slučaja kao metodološkoj strategiji, pokušavajući dati vlastiti doprinos u njezinu razumijevanju i primjeni u različitim istraživačkim nacrtima (kvalitativnom, kvantitativnom, mješovitom). Nažalost, raznolikost definicija, ponekad napisanih iz sasvim različitih očista i paradigmatičkih polazišta, kao i nedovoljno jasno određenje toga što studiju slučaja čini specifičnom u odnosu na druge istraživačke strategije, pridonijelo je tome da danas ne postoji konsenzus o tome što studija slučaja jest, odnosno nema njezine jedinstvene i jednoznačne definicije. Ne čudi, stoga, da se studija slučaja često opisuje u terminima polemike, stigmatizacije, paradoksa ili nesporazuma kao ključnih riječi koje se javljaju u metodološkim raspravama koje se bave ovom strategijom. Naše je iskustvo pokazalo da manjeiskusni istraživači koji žele provesti studiju slučaja nerijetko imaju problema u razumijevanju njezine svrhe i mogućnosti primjene te često lutaju kroz literaturu želeći pronaći odgovore na svoja pitanja, nesvjesni činjenice da ne postoji „knjižica s receptima“ koja nas vodi do uspješno dizajnirane i provedene studije slučaja. Namjera ove publikacije nije bila dati istraživačima čarobnu „knjižicu s receptima“, već im ponuditi promišljanja koja će im pomoći da i sami, dovoljno informirani, provodu svoja istraživanja. Osim toga, publikacija nudi i primjere konkretnih studija slučaja kojima, na osoban i refleksivan način, opisujemo vlastite istraživačke procese za koje se nadamo da mogu poslužiti drugim istraživačima u procjeni kada i kako mogu primijeniti studiju slučaja u svojim istraživanjima.

Polazeći od ideje da istraživači početnici trebaju informirano krenuti u provođenje svojih istraživanja, identificirale smo neka od ključnih pitanja studije slučaja na koja je potrebno odgovoriti ako želimo razumjeti prirodu kvalitativne studije slučaja. Ova se monografija, stoga, sastoji od pet poglavlja, pri čemu su prva četiri naslovljena u obliku ključnih pitanja (i odgovora) o kvalitativnoj studiji slučaja, dok u posljednjem poglavlju prikazujemo primjere dviju takvih studija.

U prvom se poglavlju bavimo pitanjem **Što studija slučaja jest, a što nije?** Cilj je ovoga poglavlja ponuditi čitateljima temelj za razumijevanje obilježja kvalitativne studije slučaja te obrazložiti zašto ju ne možemo smatrati metodom ili instrumentom prikupljanja podataka. U drugom je poglavlju ključno pitanje **Što je slučaj?**, pri čemu definiciji slučaja pristupamo u terminima objekta i subjekta slučaja te navodimo ilustrativne primjere slučajeva iz područja društvenih znanosti. Treće poglavlje odgovara na pitanje **Kako odabrati metode kojima istražujemo slučaj?**, gdje se bavimo svrhom upotrebe različitih metoda istraživanja koje se mogu koristiti u ovakvoj istraživačkoj strategiji. U četvrtom se poglavlju bavimo pitanjem **Kako generalizirati podatke studije slučaja?**, a polazimo od temeljnih razlika u razumijevanju generalizacije u kvantitativnim i kvalitativnim istraživanjima. Posljednje i najopsežnije peto poglavlje nosi naslov **Primjeri studije slučaja**, a obuhvaća opis dviju kvalitativnih studija slučaja osmišljenih u okviru doktorskih istraživanja. U oba je primjera prikazan predmet istraživanja, ciljevi i istraživačka pitanja, informacije o slučaju, metode prikupljanja podataka, odluke o prikazu podataka i mogućnostima generalizacije te izazovi u provedbi istraživanja.

U ovoj nam je publikaciji namjera prikazati svoja polazišta i razumijevanje biti kvalitativne studije slučaja s nadom da će vam naša iskustva pomoći u rješavanju izazova ili barem dati perspektivu ili smjer potencijalnih rješenja vaših istraživačkih dvojbi.

Autorice

*Što studija slučaja
jest, a što nije?*

Danas je literatura o studiji slučaja vrlo bogata i raznolika, a samim time i postojeće definicije studije slučaja, što istovremeno može biti prednost i nedostatak, odnosno uzrok uspjeha ili neuspjeha za istraživača koji provodi studiju slučaja (Elman, Gerring i Mahoney, 2016).¹ U društvenim je znanostima studija slučaja u domeni metodologije društvenih istraživanja, čiji su ključni koncepti metodologija, metoda i pripadajući instrumenti. U svojem se temelju istraživanja dijele na kvalitativna i kvantitativna (metodologija), u okviru kojih postoje različite metode prikupljanja podataka, primjerice polustrukturirani intervju i fokus-grupe u kvalitativnim, a metoda ankete i metoda analize sadržaja putem matrice (instrument) u kvantitativnim društvenim istraživanjima. Osnovna razlika između dviju metodologija jesu filozofska (ontološka i epistemološka) polazišta u kvalitativnim i kvantitativnim pristupima koja utječu na način definiranja istraživačkog problema, postavljanje istraživačkih pitanja, metodu prikupljanja podataka i vrstu podataka koja se prikuplja, te potom, za znanost možda i najvažnije pitanje – mogućnosti generalizacije.

U filozofskim temeljima važno je razumjeti da se radi o takozvanim paradigmatama. Paradigma jest gledište koje zauzimamo u razmatranju neke pojave.² Svaki komadić znanja koji možemo dobiti, ne samo u društvenim znanostima, inherentno u sebi nosi djelić takozvanoga „epistemičkog subjekta“, odnosno istraživača koji se njime bavio (Evnine i Evnine, 2008). Iz toga razloga postoji niz načina na koji možemo promatrati neku stvarnost, na koji joj možemo istraživački prići, a odluka o tome kojim načinom ćemo prići stvarnosti jest na istraživaču. Primjerice, recimo da nas je zainteresirao istraživački problem asimilacije imigranata iz trećih zemalja u Hrvatskoj u posljednjem desetljeću. Taj istraživački problem moguće je promatrati na način da nas zanima koliko je imigranata u Hrvatskoj, koja je njihova demografska struktura, obrazovna struktura, iz kojih su država došli, koji su procesi

¹ Prvi poznati autor i otac studije slučaja kao metode istraživanja je Frederic Le Play (1806-1882), francuski sociolog koji je napravio prvu studiju slučaja istraživanjem u kojem je terenski istraživač živio s obitelji neko vrijeme, prikupljajući podatke o stavovima i interakcijama članova obitelji te o njihovim prihodima, rashodima i fizičkoj imovini. Kasniji razvoj studije slučaja povezan je u najvećoj mjeri s američkom „čikaškom školom“ i ponajviše s Robertom E. Parkom koji je početkom 20. st. preuzeo pročelnništvo sociologije na Sveučilištu u Chicagu i koji se bavio takozvanom „urbanom ekologijom“. Park je poučavao studente da studije slučaja trebaju opisati kako na živote ljudi i zajednica utječu opći društveni procesi i strukture. Park je primjerice analizirao kako razvoj gradova utječe na koheziju kvartova i na sam razvoj kvartova te što utječe na način života i kvalitetu života građana (to je takozvana teorija koncentričnih zona grada). Zajednice unutar zona nazvao je „ekološkim/prirodnim područjima“, a temeljem istraživanja ovog opisanog fenomena između 1920. i 1950. godine napravljene su brojne poznate studije slučaja. Možda je najpoznatija Street Corner Society, napravljena od strane William Whytea (1943), a radi se o korištenju opažanja sa sudjelovanjem (unutar studije slučaja) u siromašnoj talijansko-američkoj zajednici. Whyte je u ovoj studiji koristio opažanje kako bi identificirao i objasnio neke ključne sociološke probleme povezane s društvenim odnosima i društvenom kontrolom u malim skupinama.

² Paradigma je skup ideja i vjerovanja koja čine konceptualni okvir ili model koji je polazište u djelovanju onih koji uz paradigmu pristaju. Ovaj pojam najviše se veže uz knjigu Thomasa Kuhna *Struktura znanstvenih revolucija* (1962) u kojoj je on paradigmatom smatrao univerzalno prepoznata znanstvena dostignuća koja, u određenom vremenu, daju okvir problema i rješenja onima koji u datoj paradigmati djeluju. U našem radu, u razumijevanju paradigme, priklanjamo se definiciji sociologa Roberta K. Mertona koji paradigme vidi kao primjere kodificiranih i često implicitnih pretpostavki, setova problema, ključnih koncepata, proceduralnih logika, i selektivno akumuliranog znanja koja (teorijski i empirijski) vode istraživanju u znanstvenim poljima (Merton i Merton, 1968).

asimilacije tih imigranata, kakvi su stavovi lokalnoga stanovništva o imigrantima, kakvi su stavovi imigranata o asimilaciji u Hrvatskoj i o Hrvatskoj općenito. Naveli smo ovdje niz različitih mogućnosti istraživačkih pitanja i pogleda, no svi ovi navedeni spadaju u takozvanu kvantitativnu istraživačku paradigmu. U ovu paradigmu spadaju stoga što u ontološkom smislu, kada se pitamo što je društvo, od čega se ono sastoji, mi pretpostavljamo da se sastoji od objektivnih činjenica koje se u epistemološkom smislu (kada se pitamo kako znanje o društvu generiramo) mogu racionalno mjeriti putem nekih pokazatelja (indikatora). No u pogledu istog problema, možemo se pitati i kakva su iskustva imigranata s procesom asimilacije, kako njihova iskustva iz njihovih primarnih država, i njihova primarna kultura utječu na mogućnosti asimilacije u Hrvatskoj. Također, možemo se pitati kakva su bila njihova očekivanja i kakvo je njihovo razumijevanje situacije u kojoj se nalaze i kako to utječe na njihovu percepciju i planove o budućnosti. U ovom se slučaju radi o kvalitativnoj istraživačkoj paradigmi jer govoreći o tome od čega se društvo sastoji, zauzimamo poziciju da društveni svijet konstruiraju uglavnom ljudske misli i refleksije o svijetu. U ovom je polazištu ljudski svijet ono što mi, ljudi mislimo da jest; a u smislu onoga što o društvu možemo znati, koju vrstu znanja dohvatiti, razumijevamo da o društvu možemo najviše doznati kroz iskustvo koje ljudi imaju s određenim društvenim fenomenom i kroz opažanje tog iskustva. Pritom zauzimamo polazište da je znanje povezano s kulturom i relativno je jer je ovisno o perspektivi; vidimo svijet kao društveno konstruiran, dolazi u individualnim ili kolektivnim varijantama, fokusiramo se na individualnu ili kolektivnu konstrukciju društvenog svijeta. Ovo su, naravno, simplifikacije (Bates i Jenkins, 2007) ili idealtipski³ pogledi na filozofska polazišta društvenih istraživanja. Ono što istraživač društvenih fenomena intuitivno razumije jest da će, s obzirom na to što ga o pojedinom društvenom problemu zanima i na što će se u istraživačkom problemu usredotočiti, zauzeti kvalitativnu ili kvantitativnu istraživačku paradigmu. Odnosno, zanimaju li ga mišljenja, iskustva, razumijevanja aktera u procesu, smatra li da je društveni fenomen složen od niza različitih mogućih viđenja, tada je u pitanju kvalitativna paradigma. No, promatra li fenomen na način da je sačinjen od objektivno mjerljivih pokazatelja koje je moguće pobrojiti, bilo da se radi o svojstvima ili pak o stavovima i mišljenjima, u pitanju je kvantitativna paradigma.

O paradigmatском pristupu koji smo odabrali ovisit će i mogućnosti generalizacije naših podataka. Generalizacija se u društvenim istraživanjima, najšire rečeno, odnosi na donošenje širih općih zaključaka o stvarnosti na temelju partikularnih opažanja (Polit i Beck, 2010). U kvantitativnim istraživanjima ona, na neki način, predstavlja kvalitetu istraživanja, no u kvalitativnim radi se o sasvim drugačijoj vrsti „kvalitete“. Valja podsjetiti na temeljne razlike u polazištima kvantitativnih i kvalitativnih istraživanja i mogućnostima generalizacije podataka. Najjednostavnije rečeno, radi se o *kruškama i jabukama*. Zbog

³ Njemački sociolog Max Weber skovao je koncept ideal tipa (*idealtyp-ideltypus*) koji u društvenim znanostima označava zajednički mentalni konstrukt temeljen na opaženoj stvarnosti iako se s njom ne mora slagati u detaljima jer se radi o namjernoj simplifikaciji i pretjerivanju. Neki autori prevode ovaj koncept i kao idealni tip. Međutim on nije idealan u smislu da je „odličan“, niti da se radi o prosjeku, nego se radi o konstruiranom idealu koji aproksimira stvarnost odabirući i ističući pojedine elemente stvarnosti. Weber je ideal tip koristio kao analitički alat u historijskim studijama, tražeći pomoću ideal tipa primjerice birokraciju u različitim društveno-povijesnim razdobljima. Detaljne opise koncepta ideal tipova možete pronaći u njegovom eseju *O objektivnosti* (1949) te u knjizi *Ekonomija i društvo* (1978).

svojih filozofskih polazišta zasnovanih na ideji da društvena stvarnost objektivno postoji zbog čega ju je moguće objektivno mjeriti, kvantitativna se istraživanja u svojim instrumentima koriste vrstama podataka koji su numerički, a u svojim analizama statistikom. Cilj je da se na (reprezentativnom) uzorku populacije pronađu tendencije, odnosno „činjenice“ koje je moguće statistički generalizirati na cijelu populaciju, kako god da je ta populacija definirana (npr. opća populacija građana neke države ili populacija žena od 30 do 60 godina koje žive u Petrinji).

Kvalitativna istraživanja u svojoj paradigmi sadrže polazišta o tome da su društvene činjenice društveni konstrukt te da ih je moguće razumjeti kroz interpretacije ljudi koji s njima imaju iskustva. Iz tog razloga ova istraživanja u svojim generalizacijama ne ciljaju na populacije, već na fenomene. Njihova generalizacija cilja opisati društvene fenomene toliko temeljito i duboko da ljudi koji su se susreli s fenomenom kada vide te opise, imaju dojam da su oni istiniti, odnosno da (barem u dijelu, jer se doživljaji fenomena nikad ne preklapaju u potpunosti) dobro opisuju i njihovo razumijevanje te društvene stvarnosti. Ovdje se radi o analitičkoj i transfernoj generalizaciji (Polit i Tatano Beck, 2010), o čemu više u 4. poglavlju, kada razmatramo kako pristupiti generalizaciji u studiji slučaja.

Od šezdesetih godina prošlog stoljeća naovamo primjetan je izniman utjecaj kvantitativne paradigme i prevlasti favoriziranja statističke generalizacije nauštrb svih drugih pristupa i mogućnosti generalizacija (Brajdić Vuković, Vignjević Korotaj i Čulum Ilić, 2020). Imajući u vidu ovu poziciju, nije neočekivano da je studija slučaja u društvenim znanostima zanemarena metodološka strategija, često korištena polovično i nerijetko s podcjenjivanjem. To je, dakako, potpuno pogrešno, jer je studija slučaja, kako ćemo argumentirati, u smislu primjenjivosti rezultata istraživanja, iznimno vrijedna strategija, a njezine mogućnosti razumijevanja društvenoga fenomena (društvene pojave ili situacije koja postoji ili se odvija te ju je moguće empirijski istražiti) u mnogome nadmoćne.

Raznolikost tumačenja o tome što studija slučaja jest pod utjecajem je navedenih različitih filozofskih polazišta na temelju kojih stručnjaci iz različitih disciplina razumiju svrhu studije slučaja. Primjerice, stručnjaci iz disciplina kao što su sociologija, psihologija i obrazovne znanosti najčešće studiju slučaja smještaju u polazišta kvalitativne istraživačke paradigme, dok stručnjaci iz područja poslovanja i politike preferiraju kvantitativnu paradigmu u studiji slučaja. U našem razumijevanju studije slučaja priklanjamo se autorima koji studiju slučaja smještaju unutar kvalitativne paradigme, u kojoj je naglašena uloga i odgovornost istraživača (Creswell, 2007). Unatoč tome, smatramo da je jedna od „supermoći“ studije slučaja da, iako ju mi dominantno po polazištu smještamo u kvalitativnu paradigmu, s lakoćom premošćuje stroge granice paradigmatških polazišta.

Naše razumijevanje studije slučaja svoja filozofska, paradigmatška polazišta temelji u ontološkom idealizmu (interpretivizmu) i epistemološkom konstruktivizmu, no više od svega u drugačijem razumijevanju (naročito u odnosu na kvantitativnu paradigmu) toga što o društvenim fenomenima kao istraživačice možemo znati i prenijeti drugima i na koji način, a da je korisno i smisljeno onima koji se s društvenim fenomenom susreću i u okviru njega djeluju. Oslanjamo se stoga na ideju onih autora (npr. Flyvbjerg, 2012) koji su kao rezultat studije slučaja (kao i drugih polazišta u društveno-znanstvenim istraživanjima) opisivali

fronesis (grč. *phronesis*), prema Aristotelu (Nikomahova etika) umijeće moralnoga djelovanja u danoj situaciji na temelju znanja, iskustva i vrline. To bi značilo da studija slučaja mora toliko dobro i temeljito opisati neku situaciju (slučaj) da istraživaču može dati „iskustvo, znanje“ ali i „moral, etiku“ povezanu s određenim društvenim fenomenom koji opisuje.

Studija slučaja mora biti detaljna, sveobuhvatna, sačinjena od niza opisa unutarnjih mehanizama djelovanja i ukupnoga postojanja te ju, stoga, radi svega što moramo poduzeti kako bismo u tome uspjeli smatramo *strategijom*. Kada kažemo strategija, mislimo na metodološki način pristupanja fenomenu i društvenoj stvarnosti kako bismo dohvatili najviše što o njoj možemo znati. Studija slučaja određuje naš odnos prema problemu istraživanja, postavljanje istraživačkih pitanja, odabir vrsta podataka, odabir prikladnih metoda (jednu ili više njih, koje mogu biti iz kvalitativnih i/ili kvantitativnih metoda istraživanja), konstrukciju instrumenata, terensko postupanje, pristup analizi podataka i način opisivanja istraženoga društvenog fenomena (Creswell, 2007).

Dodatno, u provođenju studije slučaja naglašena je uloga istraživača što potkrjepljuje razumijevanje studije slučaja kao istraživačke strategije. Izvorno, riječ strategija (grč. *strategia*) podrazumijeva znanost o vođenju rata dok je strateg vješt vojskovođa; pisac knjiga o vještini ratovanja (Anić, Klaić i Domović, 2002). Ako ovu definiciju pretočimo u kontekst rasprave o studiji slučaja, tada možemo reći da istraživač koji studiju slučaja provodi treba biti dobar strateg, ali i poznavatelj vještina primjene raznolikih metoda istraživanja, pri čemu također mora moći opisati značenja i interpretirati ljudsku stvarnost koju istražuje. Takvi istraživači imaju zahtjevan zadatak da pokušavaju pristupiti tuđim interpretacijama stvarnosti, zatim ih pokušavaju filtrirati kroz vlastiti konceptualni aparat te na kraju drugima pokazati što je otkriveno. Ponajviše, za istraživače je važno da budu svjesni vlastite ulogu u ovom složenom međuljudskom procesu (Walsham, 1995).

Ukupno, kada govorimo o tome što studija slučaja jest, a što nije, možemo reći da ona **nije metoda prikupljanja podataka** (kao što je metoda ankete ili metoda polustrukturiranoga intervjua) i **nije instrument** (kao što su upitnik u metodi ankete ili protokol u polustrukturiranom intervjuu). Autori koji su se bavili definiranjem studije slučaja razmjerno su suglasni u tome da studija slučaja podrazumijeva dubinski i holistički pristup istraživanju specifičnoga i ograničenoga društvenog fenomena (slučaja) pri čemu se koriste različite metode istraživanja i izvori podataka koji će pridonijeti svestranom i temeljitom opisu i razumijevanju slučaja (Miočić, 2018).

Ključne riječi u studiji slučaja kao strategiji jesu **jednost i cjelovitost**. Iako studija slučaja podrazumijeva otvoren dizajn, odnosno podupire istraživača da stalno revidira broj otvorenih pitanja u istraživanju te dodaje metode koje omogućuju prikupljanje podataka kako bi se na ta pitanja odgovorilo, studiju slučaja u nekom smislu valja razumjeti i kao sasvim zatvoren svijet, sistem sam u sebi. Studija slučaja jest istraživanje i analiza *jednoga* fenomena. Važno je razumjeti da se jednost u studiji slučaja ne odnosi na pojedinačnost u smislu da nečega ima jedan, taj *jedan* fenomen može biti osoba, skupina osoba, institucija, država, neki događaj ili pak neki vremenski period. No, ono što je bitno za studiju slučaja jest da se radi o jedinstvenom fenomenu koji je moguće opisati u cijelosti, odnosno koji ima neku

cjelovitost koju je moguće jasno ograničiti i istražiti u potpunosti. Ovdje se ističe da je studija slučaja strategija koja omogućuje „blizak pristup stvarnosti“ postavljanjem „malih, odnosno detaljnih pitanja“ i „dubokim opisima“ (Flyvbjerg, 2001:132).

Kada provođenje studije slučaja nije dobra istraživačka odluka? Kada želimo nešto doznati o stavovima, vrijednostima i to u vidu tendencija u nekoj populaciji (primjerice koliko žena u Hrvatskoj podupire očev dopust), kada nas zanima kako neka podskupina u društvu doživljava i kakva značenja pridaje određenoj stvarnosti i želimo je opisati zahvativši sve kategorije pojedinaca u podskupini (primjerice kakva iskustva tijekom obrazovanja na fakultetima iz društvenih i prirodoslovnih područja imaju studenti iz ekonomski lošije stojećih obitelji) i slično. Pri odabiru studije slučaja kao strategije treba se voditi načelom svrhovitosti.

Ako je svrha istraživanja opisati neki problem u cijelosti, i to na način koji omogućuje detaljno fokusiranje na problem koji ima svoju jednost i cjelovitost, pri čemu je moguće odrediti jasne granice u kojima se problem može opisati, onda je studija slučaja upravo odlična strategija koju trebate poduzeti. To podrazumijeva i situaciju u kojoj je središnje istraživačko pitanje složeno i zahtijeva opće razumijevanje nekoga društvenog fenomena te kada istraživač procijeni da će najbolji uvid u taj fenomen dobiti ako proučava neki partikularni slučaj tog fenomena (Stake, 1995). Važno je zapamtiti da je svrha studije slučaja razumijevanje čega u cijelosti te ograničavanje istraživanja na način da je moguće opisati cjelovitost fenomena na nekoj njegovoj razini.

Što je slučaj?

U svakoj studiji slučaja dva su metodološka pitanja koja treba riješiti kako bi se moglo dobro odabrati slučaj (Thomas i Myers, 2015). Prvi je povezan s *klasom* fenomena (set ili kategorija stvari koje imaju zajedničku značajku koja ih razlikuje od drugih bilo načinom, tipom ili kvalitetom) koji ćemo analizirati, odnosno s *objektom* ili *analitičkim okvirom naše studije*, koji odgovara na pitanje studija slučaja *čega*, odnosno kojega fenomena. Odnosi se na objašnjenje zašto je ta klasa fenomena važan objekt za istraživanje, odnosno koji je znanstveni i teorijski temelj ovoga slučaja (Wieviorka, 1992).

Drugo je metodološko pitanje povezano s primjerom iz navedene klase fenomena, odnosno *subjektom* studije slučaja, a odgovara na pitanje *koji ćemo slučaj* navedenoga fenomena istraživati. Slučaj koji ćemo istraživati mora biti u praktičnom i historijskom smislu jedinstven na način da reprezentira fenomen na cjelovit način (Wieviorka, 1992). Studija slučaja odnosi se na analizu jednoga fenomena, no zanima nas jedinstvenost fenomena i fenomen u svojoj cjelovitosti te razumijevanje kako i zašto se nešto dogodilo i zašto se radi o slučaju nečega (Thomas i Myers, 2015). Ove metodološke odabire u studiji slučaja valja shvatiti kao *osnovno uzorkovanje* u okviru studije, te za to u nastavku nudimo nekoliko primjera. To znači da ćemo često u okviru studije slučaja te različitim metoda kojima ćemo se koristiti imati zasebna uzorkovanja s obzirom na istraživačka pitanja na koja u okviru studije slučaja namjeravamo odgovoriti.

Primjerice, zamislimo da nas zanima slučaj aktivizma na feminističkim portalima (internetskim portalima koji se bave promicanjem svijesti i zagovaranjem ženskih ljudskih prava) u Hrvatskoj u zadnjih deset godina (*slučaj čega*). Obratite pažnju na to da nas prvo i osnovno uvijek zanima slučaj – pojavnost nekog fenomena koji smo uočili. Kad smo definirali taj slučaj kao klasu fenomena koja je ograničena na način da se radi o hrvatskim internetskim portalima, da se radi isključivo o portalima koji se bave određenom temom, te da se radi o onima koji objavljuju u zadnjih deset godina, tada možemo pristupiti pitanju *koji slučaj* i razmisliti koji bi to portali mogli biti. Potrebno nam je manje predistraživanje, odnosno trebamo doznati koliko takvih portala ima i kakvih su karakteristika (npr. koliko objavljuju). Potom se možemo odlučiti za jedan ili nekoliko njih koji će nam dobro opisati slučaj aktivizma na hrvatskim feminističkim portalima u zadnjih deset godina. Da pojasnimo: rekli smo da je slučaj jedan – jest, ali je jedan *slučaj čega*. A *koji slučaj* može sadržavati i mnoštvo, odnosno više primjera toga jednog slučaja (čega). Recimo da smo odabrali pet internetskih portala. Tek tad pristupamo definiranju *koje* su nam *sve vrste podataka* potrebne do kojih možemo doći u svrhu opisivanja slučaja u cijelosti. Tada možemo zaključiti da bi bilo dobro: a) napraviti polustrukturirane intervjue s novinarkama i urednicama tih portala, b) analizirati sadržaj na portalima, c) analizirati publiku tih portala, ili što drugo. Za svaku od tih metoda treba nam neka vrsta poduzorka, no češće govorimo o cijeloj populaciji na kojoj provodimo istraživanje. Npr. na populaciji svih novinarki i urednica tih portala, populaciji cjelokupnog sadržaja, te na kraju, možda, i na uzorku (ne nužno reprezentativnom) publike.

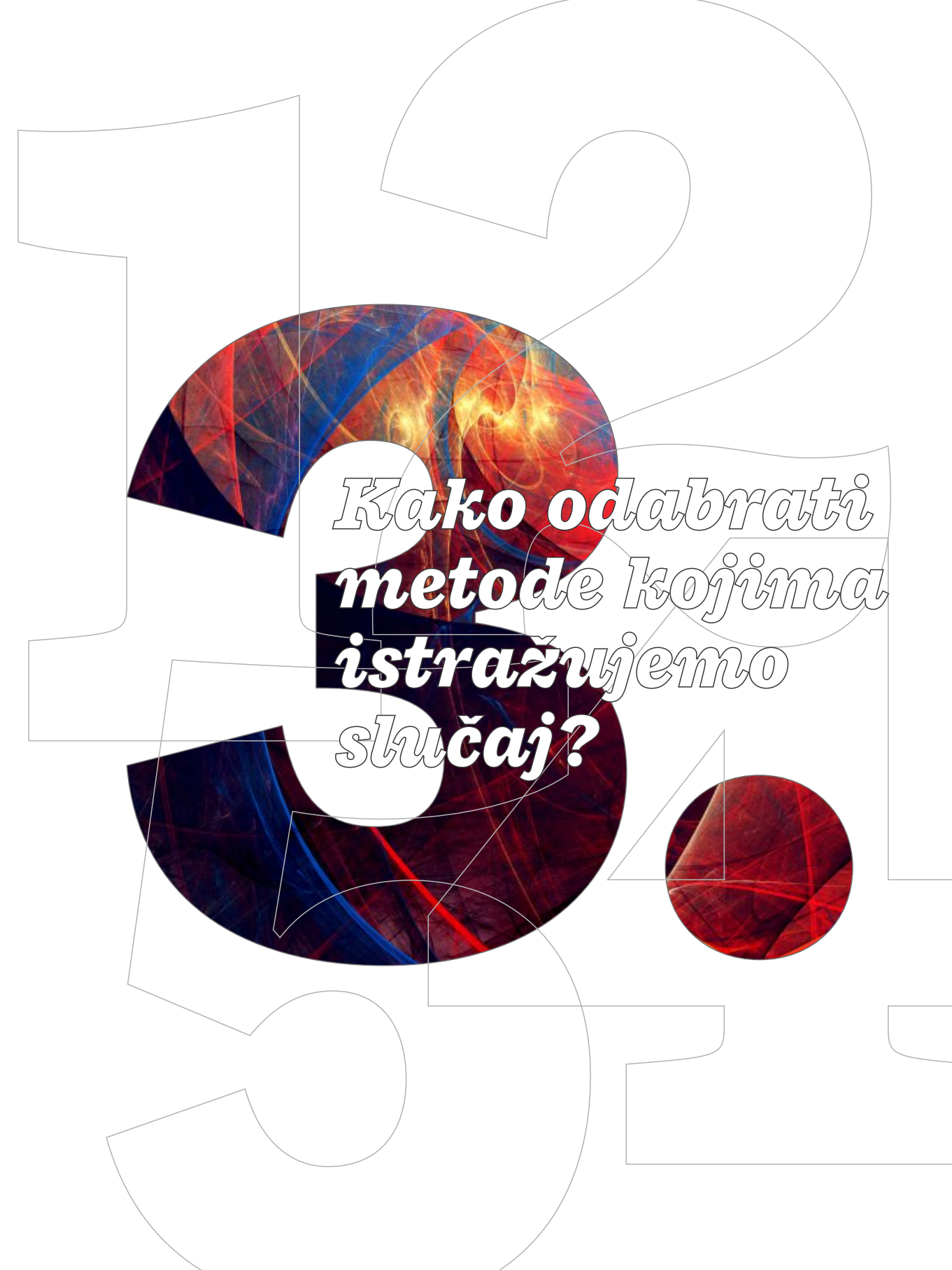
Bitno je iz navedenoga primjera ponijeti ideju da je jedan *slučaj nečega* (čega), a da *koji slučaj* može biti jedan, grupa ili mnoštvo, ovisno o tome što nam pomaže opisati *slučaj nečega* u cijelosti. Stoga prva i početna točka jest dobro ograničiti slučaj čega, da bude klasa fenomena koja ima svoja jasna ograničenja. Evo nekoliko načina na koje možemo pristupiti određivanju slučaja. Prvo, slučaj treba biti ograničen, što bi značilo da mora biti smješten i

promatran unutar nekih unaprijed definiranih prostornih i vremenskih, ali i nekih drugih granica (npr. metodoloških ili teorijskih). Te granice određuje istraživač/ica, pri čemu je važno da jasno može odrediti gdje počinje, a gdje završava slučaj koji istražuje. Drugo, slučaj treba promatrati iz različitih perspektiva. Ako znamo da je cilj studije slučaja dubinski opisati i razumjeti slučaj, tada se logičnim nameće zaključak da to možemo postići jedino ako slučaj promotrimo vrlo detaljno, iz različitih kutova i na različite načine, tj. ako primjenjujemo načela triangulacije (metoda, podataka i sl.). Na to se nadovezuje i treći zahtjev, a to je da slučaj treba promatrati u realnom okruženju, što znači da istraživač treba voditi računa o tome da su kontekst i okruženje u kojem se slučaj promatra autentični. Slučaj treba istraživati i promatrati na način da se ne ometaju njegova svakodnevica ili uobičajene aktivnosti. Četvrto, slučaj treba pomno odabrati, a kakav će to biti slučaj (npr. vrlo rijedak, ekstreman, prosječan i sl.) ovisi o temeljnom istraživačkom pitanju.

Nakon što smo odredili slučaj čega, pristupamo pitanju primjera tog slučaja koji će nam pomoći da opišemo slučaj u cijelosti. Ponekad je upravo ovaj drugi korak, odabir primjera slučaja, doista težak jer mu se može pristupiti na različite načine. No, recimo odmah, moguće je da je i više pristupa ispravno, važno je samo odabrati jedan pristup i dobro ga obrazložiti. U odabiru primjera slučaja trebamo si postaviti nekoliko vrlo praktičnih pitanja: Koji primjeri našega slučaja postoje, a da su nam dostupni za istraživanje? Koje su karakteristike tih primjera, kako su one raspoređene među primjerima? Koji primjeri sadrže najviše karakteristika koje nam mogu pomoći da dobro opišemo slučaj? Koje su to karakteristike i kako ih je moguće istražiti? Nakon odabira primjera slučaja odgovornost istraživača/ica je da, uz pomoć različitih tehnika uzorkovanja, dođe do onih slučajeva od kojih će najbolje moći saznati nešto više o fenomenu koji istražuje. Slučajeve treba odabrati na način da to budu oni slučajevi iz kojih o fenomenu možemo najviše naučiti.

Pogledajmo još jedan primjer. Recimo da nas zanima fenomen akademskoga postignuća studenata s invaliditetom na fakultetima u Hrvatskoj. Prema definiciji da „slučaj može biti bilo tko” mogli bismo zaključiti da slučaj može biti bilo koji student s invaliditetom u bilo kojem području znanosti u Hrvatskoj. No, mi želimo ograničiti naš slučaj na način da se on može dobro opisati u cijelosti, pa ćemo, da se ne izgubimo u raznolikostima koje su pod utjecajem različitih tipova invaliditeta i različitih disciplina, svoje istraživanje usredotočiti samo na studente izvrsnoga akademskog postignuća koji studiraju u području humanističkih znanosti te posebice studente koji imaju oštećenja govorno-glasovne komunikacije. Zanimaju nas studenti završnih godina studija zato jer imaju najviše godina iskustva studiranja. Potom trebamo utvrditi koji bi primjeri ovoga slučaja bili dobar primjer slučaja te proučavamo populaciju na koju smo usredotočili istraživanje. U skladu s dizajnom istraživanja trebamo razmisliti o tome želimo li u istraživanje uključiti i studente i studentice ili želimo da naš uzorak varira s obzirom na neke druge kategorije (npr. studenti različitoga socioekonomskog statusa, studenti iz različitih regija) ili nam, pak, zadovoljavanje takvih kriterija nije ključno da bismo postigli ciljeve istraživanja koje provodimo te nam grupa studenata jednog sveučilišta bez obzira na druge karakteristike dovoljno oprimjeruje slučaj. Tek nakon što smo odabrali primjere ovog slučaja, razmišljamo o vrstama podataka koje ćemo analizirati da bismo opisali slučaj. Da bismo dubinski istražili slučaj, moramo ga sagledati iz više perspektiva, pa pretpostavimo da ćemo u ovo istraživanje, osim samog iskustva studenta s invaliditetom, uključiti i podatke koje nam o slučaju mogu reći drugi, tako

da bismo mogli uključiti i njihove nastavnike (kao osobe koje procjenjuju akademska postignuća), djelatnike ureda za studente s invaliditetom ili druge bliske kolege sa studija (kao osobe za koje procjenjujemo da pružaju podršku u ostvarivanju akademskih postignuća) ili pak osobne asistente. Pretpostavimo da ćemo se koristiti intervjuiranjem kako bismo od različitih dionika prikupili raznolike podatke koji nas zanimaju te ćemo prisustvovati i situaciji na nastavi (primjerice ispitnoj situaciji) u kojoj ćemo opažati neke elemente akademskog postignuća. Često se u studiji slučaja odluke o tome tko će sve biti uključen u istraživanje i koje će sve jedinice analize istraživanja u konačnici obuhvatiti donose fleksibilno i intuitivno, u interakciji istraživača i podataka koje prikupi i na temelju zaključaka koje donosi za vrijeme samog istraživanja. Stoga je važno reći da ne treba strogo insistirati na tome da se ta struktura slijedi, iako je, dakako, poželjno pratiti definiranu strukturu, fokus studije i istraživačka pitanja (Simons, 2012). Neka nova i značajna istraživačka pitanja koja nismo unaprijed predvidjeli mogu se pojaviti tek za vrijeme samog istraživanja, kada dublje uđemo u sadržaj i problematiku fenomena koji istražujemo.

*Kako odabrati
metode kojima
istražujemo
slučaj?*

Kao što smo već spomenuli, slučaj je jedan, primjera tog slučaja ima jedan ili nekoliko. Ipak, u okviru istraživanja slučaja, s obzirom na različite kutove iz kojih je moguće promatrati slučaj i vrste podataka koje želimo prikupiti kako bismo slučaj istražili u cijelosti, postaviti ćemo dodatna istraživačka pitanja iz kojih će slijediti i odabir različitih (kvantitativnih ili kvalitativnih ili mješovitih) metoda istraživanja.

U prethodnom smo se poglavlju u dvama primjerima dotakli ove teme. U ovom ćemo se detaljnije osvrnuti na samo istraživanje slučaja i na njegove „zakovitosti“, ako ih tako možemo nazvati. Cilj nam je na ovom naizgled „mekom“ terenu brojnih mogućnosti ponuditi neku sigurnost u vidu praktičnih smjernica. Ovdje će nam najviše pomoći razumijevanje da je istraživački proces uvelike ciklički, i da je *refleksivnost* najvažnija odlika istraživača.

Što mislimo kad kažemo da je istraživački proces ciklički? Prije svega to znači da pokušavamo transformirati ono što su nas do sada o istraživanjima učili, a odnosi se na uobičajenu instrukciju o metodologiji, u kojoj je istraživački slijed otprilike ovakav: odabire se istraživački problem; postavi se istraživačko pitanje ili pitanja, a u kvantitativnom i hipoteze; odabire se metoda istraživanja; odabire se populacija i uzorak; konstruira se instrument, postavse etički okviri; provede se terensko istraživanje; analiziraju se rezultati; odgovara se na istraživačka pitanja (hipoteze). Prilikom istraživanja slučaja ovaj je slijed dobar, no on često nije linearan ni nužno sukcesivan, nego ciklički i puno manje ureden. Stvarnost nas uči da nerijetko kada znamo koje vrste podataka možemo prikupiti o nekom problemu, najprije odabiremo metodu, a tek onda detaljnije postavljamo ili revidiramo istraživačko pitanje. No, također, kada se susretnemo s terenskom stvarnošću, iskustvo prikupljanja podataka može nam otvoriti nova pitanja i potrebu da istražimo nešto što prvotno nismo planirali, ili, pak, na način koji prije nismo uzeli u obzir. U „tvrdim“ istraživačkim okvirima ovo je teško, gotovo se nikad ne događa. U „mekšim“, kao što je studija slučaja, ovo je poželjno i zapravo predstavlja način na koji istraživač treba razmišljati. U tome istraživaču pomaže *refleksivnost*. Refleksivnost je kvaliteta aktera koji koristi refleksiju, a refleksija je ozbiljno, detaljno razmatranje nekog problema te je ona istovremeno proizvod ozbiljnog razmatranja problema. Refleksivnost je pojam koji se u društvenim znanostima, posebice sociologiji, različito koristi, a ugrubo podrazumijeva svijest aktera o vlastitu mjestu u društvenoj strukturi, u danoj situaciji, u životnom kontekstu, kao i ulozu koju akter ima u društvu i posljedicama te uloge (Merton, 1973). Također označava sposobnost društva da reflektira o vlastitu razvoju i upravlja njime (Beck, 1996), ali i sposobnost pojedinca da sam izgrađuje svoj identitet i utječe na svoju budućnost (Giddens, 1991, Bauman, 2001, Castells, 2001) te sposobnost znanstvenika da razumije svoje mjesto u znanstvenoj spoznaji i znanstvenom polju (Bourdieu, 2004).

U istraživačkom smislu refleksivnost podrazumijeva kontinuiranu svijest istraživača o vlastitim odlukama, donesenim i onima koje će tek donijeti, o stavovima koje donosi u istraživanje i kako se oni tijekom istraživanja razvijaju. Kažemo da postoji refleksija na akciju i refleksija tijekom akcije, odnosno na one istraživačke postupke koje smo proveli i kako smo ih proveli, kao i temeljem ovog razumijevanja i učenja iz akcije, planiranje budućih akcija. Studija slučaja kao istraživačka strategija idealan je primjer refleksije u istraživanju. Uvijek valja imati na umu da „(tijekom istraživanja) utjelovljujemo intelektualnu znatiželju, fleksibilnost, otvorenost te prilagodbu istraživačkom procesu, ostavljajući prostor za

promišljanje, intuiciju i predviđanje. Biti zaigran i ozbiljan istovremeno jest idealno mentalno stanje u kojem ne postoji dogmatizam, već intelektualna znatiželja i fleksibilnost” (Kim, 2015:47).

Sada, nakon što smo opisali kako pristupiti istraživačkoj strategiji studije slučaja, prijedimo na pitanje kako (nakon što smo definirali slučaj čega i koji su primjeri tog slučaja) odabiremo metode.

Poslužiti ćemo se ovdje, u maniri kvalitativnih istraživačica, *verbatimima* (dijelovima transkripta razgovora) iz konzultacija o studiji slučaja između dviju autorica ove publikacije. Cilj metodologinje bio je prenijeti doktorandici čime se vodimo kad razmišljamo kako temeljito istražiti slučaj. Trebamo se voditi granicama i dubinom našeg slučaja. Pitamo se koji sve podaci mogu osvijetliti naš slučaj. I pri tome odbacujemo one koji ga se dotiču samo posredno i djelomično su za njega važni, a uzimamo u obzir sve koji su za njega na bilo koji način središnji.

Sjeti se glavnog principa. Čime se baviš u studiji slučaja? Moraš se koristiti svim podacima koji ti pomažu razumjeti slučaj, a ne svim podacima na svijetu. Dakle, ne svim podacima koji su na bilo koji način povezani sa slučajem. Ne. Cilj korištenja podataka u studiji slučaja je razumjeti slučaj, samo se tim podacima koristiš. (MBV)

S obzirom na to koje su vrste podataka u pitanju biramo metodu istraživanja. Ako se, primjerice, radi o sadržaju internetskih portala kao važnim za slučaj feminističkog aktivizma na portalima u Hrvatskoj, tada ćemo rabiti metodu analize sadržaja i matricu kao instrument. Ako se uz to radi o razumijevanju kako su portali nastali i tko kreira sadržaj na njima, onda će nam dobro poslužiti narativni intervju s urednicama portala, kreirat ćemo protokol intervjua u tu svrhu. Treba, međutim, razumjeti i voditi se sljedećim važnim načelom. Rekli smo da je slučaj (ne)čega jedan, no da primjera koji će ga dobro osvijetliti može biti više. U tome je slučaju moguće u svakome od primjera razmišljati o različitim metodama, ovisno o tome koje nam vrste podataka primjer može ponuditi i kojim metodama to možemo najbolje istražiti te, na koncu, kako to može pridonijeti našem razumijevanju slučaja.

Tebe slučaj vodi. Slučaj te vodi kroz to što je tu bitno. Tu ćeš dobit bogatstvo. Ne možeš svaki slučaj (primjer slučaja) trpiti pod isto. Svaki slučaj će se baviti nečim drugim, to je cilj. (MBV)

Da sumiramo: u istraživačkoj strategiji studiji slučaja treba biti otvoren, fleksibilan, zaigran, koncentriran na granice i dubinu slučaja i istraživanje slučaja koliko god je moguće u cijelosti. Stoga se u istraživanju primjera slučaja valja voditi svim vrstama podataka koji su relevantni za slučaj te metodama kojima ih je najbolje prikupiti. Pritom ako postoji više primjera slučaja, moguće je (ne i nužno) razmišljati o različitim metodama u različitim primjerima slučaja.

*Kako
generalizirati
podatke
studije slučaja?*

Cilj je studije slučaja dobro, iscrpno, temeljito opisati slučaj čega, kako bi upravo ta oprimgjerena, iskustvena stvarnost slučaja mogla dobro poslužiti svima koji se s tim slučajem susreću ili ga na neki način doživljavaju, a da bi ga mogli razumjeti u cijelosti i djelovati u skladu s time. Ovo je u skladu s ciljevima generalizacije u kvalitativnim istraživanjima, a odnosi se na takozvanu analitičku te na transfernu generalizaciju, tj. transferabilnost. Analitičku generalizaciju moguće je primijeniti i u kvantitativnim istraživanjima, no ona svoj puni smisao dobiva u kvalitativnim istraživanjima jer postaje sastavni dio uvida kvalitativnih istraživanja. Radi se o teorijskoj generalizaciji, odnosno o razvoju teorije o društvenom fenomenu koji istražujemo, ili o jednom njegovom aspektu, a koja nam je omogućena zbog dovoljno dubokog uvida u sam fenomen istraživanja potpomognutog upravo kvalitativnim metodama istraživanja. Kroz svako kvalitativno istraživanje pokušavamo razumjeti procese koji se zbivaju unutar nekog fenomena, pokušamo vidjeti na koji je način ovo istraživanje „u relaciji sa svijetom“ (Kim, 2015:86), odnosno želimo da naše istraživanje ispriča svoju priču o „harmoniji, balansu, konzistentnosti i integritetu“ u okviru određene društvene pojavnosti (Kim, 2015: 86). To znači da nam treba prostora za intuiciju, razumijevanje, ali i veće povezane uvide, koje možemo imati na temelju dubokih uvida u stvarnost koju istražujemo, ali i naših znanja o području istraživanja i dosadašnjih istraživačkih iskustava. No, do analitičke generalizacije zapravo dolazimo rigoroznim induktivnim procesom razmišljanja od podataka do zaključaka i uvida. Kroz proces promišljanja i apstrahiranja od podataka do viših formi uvida, istraživači/ice razlikuju one informacije koje su pojedinačne i one koje su skupne, tvoreći na neki način kolaž, cjelinu koja dobro predstavlja sve obuhvaćeno istraživanjem (Ayres, Kvanagh i Krafl, 2003). Dakle, da bi se od konceptata došlo do teorije, valja identificirati dokaze koji podupiru konceptualizaciju, kroz promišljen induktivni proces koji pridaje kredibilitet istraživanju. Na taj se način čitatelju omogućava dovoljno bogatstvo i dubina zaključaka i uvida istraživanja da mu jamčimo stupanj generalizacije u odnosu na polje u kojem je provedeno istraživanje (Polit i Tatano Beck, 2010). Drugim riječima, analiza podataka istraživanja mora biti takva da u svojim uvidima donesemo dovoljno duboke i bogate opise koji mogu poslužiti čitatelju da teorijski razumije što se događa u okviru istraživanog fenomena.

Druga vrsta generalizacije u kvalitativnim istraživanjima jest takozvana transferna generalizacija ili transferabilnost, odnosno prenosivost uvida iz istraživanja u druge kontekste, situacije. Ova je generalizacija bliska konceptu *proksimalne sličnosti* - duboki opisi stvarnosti i pojedinih slučajeva omogućuju autoru i čitateljima da primjene slučaj na druge slučajeve, s obzirom na mogućnost usporedbe u kolikoj se mjeri situacije i konteksti poklapaju ili, pak, razlikuju (Firestone, 1993, Campbell, 1986). U ovoj generalizaciji sudjeluje čitatelj, te zato što se susretao s fenomenom koji smo istraživali i uvidom u naše rezultate ima dojam da u njima može prepoznati svoje iskustvo ili djeliće svoga iskustva, odnosno da mu je ono što smo opisali poznato.

No, uz navedene vrste generalizacije dodatan je cilj studije slučaja da čitatelju ponudi već spomenuti *fronesis*, što znači da studija slučaja mora toliko dobro i temeljito opisati neku situaciju (slučaj) da nam može dati „iskustvo, znanje“, ali i „moral, etiku“ povezanu s određenim društvenim fenomenom koji opisuje. Dakle, ključno je: detaljno i duboko istražiti slučaj iz svih kutova; u dohvaćanju uvida koristiti se rigoroznim induktivnim metodama koje obraćaju pažnju na partikularno i opće, razvijajući vlastitu intuitivnu teoriju

o slučaju, opisujući pritom slučaj dovoljno bogato i duboko da omogućite onima koji su se sa slučajem susreli da se u njemu prepoznaju, a drugima da razumiju važne procese u slučaju.

Zaključno recimo: kada vam netko kaže da je studiji slučaja slabost što ne može generalizirati uvide na populaciju, slobodno recite da je studiji slučaja cilj generalizirati uvide na društveni fenomen, a da za statističku generalizaciju na populaciju postoji i druga svrha i bogatstvo drugih metoda.

*Primjeri
studije slučaja*

S ciljem da naputke o provođenju studije slučaja koje opisujemo u prethodnim poglavljima dodatno potkrijepimo primjerima, u ovom poglavlju donosimo prikaz dviju kvalitativnih studija slučaja nastalih u okviru doktorskih istraživanja.

Prva studija slučaja, autorice Ivane Miočić, nosi naziv ***Obilježja profesionalne socijalizacije i njihov doprinos razvoju pozitivnog odnosa mladih znanstvenika prema nastavi***, a doktorska disertacija u kojoj je prikazana ova studija slučaja obranjena je u veljači 2021. godine. Studija slučaja bavi se istraživanjem različitih procesa, mehanizama i događaja koji su pridonijeli razvoju pozitivnog odnosa mladih znanstvenika prema radu u visokoškolskoj nastavi tijekom njihove profesionalne socijalizacije u akademsku profesiju. Valja istaknuti da je rad na ovoj studiji slučaja bio povezan s tri znanstvenoistraživačka projekta. Prvo, u okviru projekta *Kompetencijski profil akademske profesije: između novih zahtjeva i mogućnosti (APROFRAME)*, koji je od 2013. do 2016. godine podupirala Hrvatska zaklada za znanost, objavljeno je više znanstvenih radova koji značajno pridonose razumijevanju akademske profesije i profesionalne socijalizacije mladih znanstvenika u hrvatskom sustavu visokog obrazovanja. Rezultati toga projekta bili su izvor za nova istraživačka pitanja na koje ova studija slučaja nastoji odgovoriti, a za potrebe njezina provođenja iskorištena je i baza sudionika istraživanja projekta APROFRAME. Nadalje, s ciljem omogućavanja daljnjih istraživanja, osigurana su dva nova znanstvenoistraživačka projekta: *Projekt razvoja karijera mladih istraživača - izobrazba novih doktora znanosti*, koji je podupirala Hrvatska zaklada za znanost (2016. - 2019.) te od 2019. projekt *Profesionalna socijalizacija mladih znanstvenika u nastavnu djelatnost*, koji podupire Sveučilište u Rijeci (broj: uniri-drustv-18-19). Voditeljica svih spomenutih projekata te mentorica na doktorskoj disertaciji bila je prof. dr. sc. Jasminka Ledić.

Druga studija slučaja, autorice Nadje Čekolj, nosi naziv ***Uloga školskih volonterskih programa u razvoju obilježja građana održivosti***, a nacrt doktorske disertacije obranjen je u prosincu 2019. godine, što znači da je u trenutku objave ove monografije istraživanje još uvijek u tijeku. Studija se bavi istraživanjem različitih iskustava, procesa i događaja koji se odvijaju u školskim volonterskim programima, koji na različite načine potiču razvoj obilježja održivog građanstva kod učenika srednjih škola. Ovo se istraživanje provodi u okviru znanstvenoistraživačkog projekta *Formalno obrazovanje u funkciji održivog razvoja (forOR, UIP-05-2017-2031)*, koji od 2018. do 2023. godine podupire Hrvatska zaklada za znanost, a vodi izv. prof. dr. sc. Bojana Ćulum Ilić, koja je, uz izv. prof. dr. sc. Mariju Brajdić Vuković, i mentorica na ovoj doktorskoj disertaciji.

Upravo zbog različitih faza dovršenosti ovih dvaju istraživanja u njihovu nam prikazu nije bio cilj usmjeriti se na rezultate istraživanja (o tome ćete više moći saznati u radovima koje objavljujemo ili tek namjeravamo objaviti), već na različita osobna istraživačka iskustva te isplanirane, ali i nepredviđene procese donošenja metodoloških odluka. Oba prikaza sadrže iste elemente, a započinjemo prikazom predmeta istraživanja te ciljeva i istraživačkih pitanja kako bismo čitateljima predočile okvirne spoznaje o fenomenima kojima se studije bave te obrazložile zašto je upravo studija slučaja optimalna strategija za istraživanje takvih fenomena.

Zatim prikazujemo informacije o slučaju i načine na koji definiramo objekt i subjekt studije te granice slučaja. Nakon toga prikazujemo koje su se metode prikupljanja podataka koristile ili se tek planiraju koristiti u istraživanju te iznosimo promišljanja o tome kako se donose odluke o prikazu podataka i mogućnostima generalizacije. Na kraju, ali ne manje važno, iznosimo i odabrane izazove istraživanja koji su se pokazali značajnima te načine na koje smo pristupile njihovu rješavanju.

Obilježja profesionalne socijalizacije i njihov doprinos razvoju pozitivnog odnosa mladih znanstvenika prema nastavi

Predmet istraživanja

Prva studija slučaja koju predstavljamo iz područja je visokoškolske pedagogije, točnije visokoškolske nastave. Iako se tijekom posljednjih desetak godina na hrvatskim sveučilištima uočavaju trendovi koji upućuju na povećanje brige o nastavnom radu te podizanje kvalitete nastavne djelatnosti (ponajviše pod utjecajem politike osiguravanja kvalitete), rezultati istraživanja kontinuirano upućuju na brojne izazove u radu u nastavi. Primjerice, učestalo se ističe potreba za programima za usavršavanje u radu u visokoškolskoj nastavi, a istovremeno se kritizira manjak mogućnosti za takvu vrstu usavršavanja. Vidljiv je problem preopterećenosti nastavnika nastavnim radom, kao i problem profesionalnog sagorijevanja. Nerijetko se ističe i problem nepovoljnog položaja nastavne djelatnosti u odnosu na istraživački rad, posebice u kontekstu rasprava o akademskom napredovanju. Uza sve to, posebice su naglašeni izazovi mladih znanstvenika, tj. akademskih djelatnika na početku karijere koji su prepoznati kao ranjiva skupina djelatnika u sustavu visokog obrazovanja, izložena izazovima koje sa sobom donosi proces profesionalne socijalizacije. Pod tim se izazovima prvenstveno misli na učestalu preopterećenost različitim aspektima posla (nastavnim, znanstvenim, administrativnim), nedostatak strukturiranog vođenja i podrške, te posebice nedostatak prethodnoga iskustva, ali i obrazovanja i osposobljavanja za kvalitetan rad u nastavi. Rezultati dosadašnjih istraživanja uspješno detektiraju brojne izazove u radu u visokoškolskoj nastavi, dok istovremeno u Hrvatskoj ne postoje istraživanja kojima se nastoji sagledati i razumjeti pozitivna iskustva nastavnoga rada u visokom školstvu. Ovo istraživanje polazi od uvjerenja da sagledavanje i razumijevanje pozitivnih iskustava u radu u visokoškolskoj nastavi pridonosi sustavu podrške mladim znanstvenicima u njihovoj profesionalnoj socijalizaciji u smjeru razvoja njihova pozitivnog odnosa prema radu u nastavi.

Stoga je predmet ovog istraživanja upravo *pozitivan odnos mladih znanstvenika u radu u nastavi*, koji se gradi i razvija u *procesu profesionalne socijalizacije*.⁴ Zanima nas kako kod onih nastavnika/mladih znanstvenika koji imaju pozitivan odnos prema nastavi izgleda proces profesionalne socijalizacije te što se u tom procesu odvija (na mikrorazini – osobnoj, mezorazini – institucionalnoj i makrorazini – disciplinarnoj razini) a da pridonosi razvoju pozitivnog odnosa spram rada u nastavi.

Riječ o složenom i dosad neistraženom društvenom fenomenu, a kompleksnost se očituje u tome što postoje različita profesionalna okruženja koja utječu na to hoće li se kod nekih mladih znanstvenika razviti pozitivan odnos prema nastavi. Upravo se zbog toga odabire kvalitativna studija slučaja koja nam omogućava da vrlo detaljno, duboko i iscrpno proučimo upravo one slučajeve koji su u fokusu ovog istraživanja, a to su mladi znanstvenici u čijem profesionalnom iskustvu uočavamo dimenzije pozitivnog odnosa prema radu u nastavi. Studija slučaja omogućava fleksibilno donošenje istraživačkih odluka, što znači da omogućuje da „slučaj upravlja istraživanjem”, odnosno otvara prostor za fleksibilno korištenje raznolikih metoda istraživanja koje omogućavaju istraživanje slučaja. Na taj se način omogućava da se slučajevi sagledaju iz različitih perspektiva i kutova, kao bismo ih u potpunosti razumjeli.

Ciljevi i istraživačka pitanja

U skladu je s istraživačkim problemom te odabranom metodologijom istraživanja temeljno istraživačko pitanje:

Koji su procesi, mehanizmi i događaji u procesu profesionalne socijalizacije mladih znanstvenika pridonijeli razvoju njihova pozitivnog odnosa prema radu u nastavi?

⁴ S ciljem boljeg razumijevanja prethodno definiranoga temeljnog istraživačkog pitanja valja ukratko objasniti na što se odnose ključni koncepti koji se u pitanju navode. **Proces profesionalne socijalizacije mladih znanstvenika** promatra se na tri razine: (1) *mikrorazina* – osobna razina unutar koje se promatraju osobna obilježja; etničke, rodne, socijalne i ekonomske karakteristike; obrazovno iskustvo; predispozicije (vrijednosti, stavovi i očekivanja); samopoiimanje profesionalnog identiteta; (2) *mezorazina* – odnosi se na organizacijsku razinu, a podrazumijeva obilježja ustanove / institucije / organizacije rada, obrazovanja, istraživačkih projekata; organizacijska kultura, međuljudski odnosi i interakcije; „značajne druge” i (3) *makrorazina* – odnosi se na disciplinarnu razinu točnije osobitosti disciplinarnog kulture te razvoja disciplinarnog identiteta. **Pozitivan odnos prema radu u nastavi** promatra se kroz četiri dimenzije: (1) *emocionalna dimenzija*, koja se prepoznaje kroz pozitivna emocionalna iskustva koja nastavnik proživljava kroz svoj nastavni rad (npr. entuzijizam, strast, ispunjenost i sl.); (2) *dimenzija profesionalnog razvoja* očituje se u pozitivnom stavu i sudjelovanju nastavnika u programima profesionalnog usavršavanja za rad u visokoškolskoj nastavi te potrebi za kontinuiranim razvojem nastavničkih kompetencija; (3) *dimenzija konstruktivističkog pristupa učenju i poučavanju* podrazumijeva tendencije nastavnika da u svom radu primjenjuje ova načela poučavanja, stavljajući studenta i njegove potrebe u središte nastavnoga procesa te (4) *dimenzija povezanosti nastavnog i istraživačkog rada*, koja se prepoznaje kroz uspješno ispreplitanje, povezivanje i nadopunjavanje znanstvenog i nastavnog dijela posla u visokom obrazovanju.

Znanstvenospoznajni cilj ovog istraživanja jest prepoznati, opisati i razumjeti **obilježja procesa profesionalne socijalizacije** koja povoljno djeluju na **razvoj pozitivnog odnosa mladih znanstvenika spram nastavne djelatnosti** u sustavu visokog obrazovanja u Hrvatskoj. Opći društveni cilj istraživanja je donijeti preporuke za unapređenje sustava podrške mladim znanstvenicima u njihovoj profesionalnoj socijalizaciji u smjeru razvoja njihova pozitivnog odnosa prema nastavi.

Iz ovako definiranog znanstvenospoznajnog i općeg cilja istraživanja proizlaze četiri specifična istraživačka pitanja:

- 1) Koje su osobne predispozicije mladih znanstvenika (osobne karakteristike, iskustva, stavovi, vrijednosti) koje utječu na razvoj pozitivnog odnosa spram nastavne djelatnosti?
- 2) Kako na razvoj pozitivnog odnosa spram nastavne djelatnosti utječe kontekst institucije na kojoj mladi znanstvenik djeluje te značajni socijalizacijski procesi (mentorstvo, suradnički odnosi) koji se događaju na razini institucije?
- 3) Kako na razvoj pozitivnog odnosa spram nastavne djelatnosti utječe kontekst znanstvene discipline u kojem mladi znanstvenik djeluje?
- 4) Kako nam razumijevanje obilježja profesionalne socijalizacije koja doprinose razvoju pozitivnog odnosa mladih znanstvenika prema nastavi može pomoći u unapređenju sustava podrške mladim znanstvenicima u njihovoj profesionalnoj socijalizaciji u nastavnu djelatnost?

Valja naglasiti još nekoliko promišljanja o definiranim ciljevima ovog istraživanja. Cilj ovog istraživanja nije bio utvrđivati svrsishodnost koncepta pozitivnog odnosa spram rada u visokoškolskoj nastavi niti utvrđivati je li i u kojoj mjeri taj konceptualni okvir uspješan prediktor kvalitete i izvrsnosti nečijega nastavnoga rada (iako bi to zasigurno mogao biti cilj nekog budućeg kvantitativnog istraživanja). Cilj je bio izbliza sagledati i opisati profesionalnu socijalizaciju mladih znanstvenika kako bismo razumjeli na koji način se ondje gradi i razvija pozitivan odnos prema radu u nastavi.

O slučaju

Subjekt i objekt slučaja

U ovom se istraživanju promatra slučaj (čega?) **pozitivnog odnosa prema nastavi (objekt slučaja)** koji je „utjelovljen” u (kome?, primjer slučaja) **mladim znanstvenicama (subjekt slučaja)**. Ovako definiran slučaj sugerira da istraživanje obuhvaća *intenzivne slučajeve*, konkretno mlade znanstvenice „bogate” informacijama, koje su iskusile pozitivan odnos prema radu u nastavi, što istraživačici omogućuje da na temelju proučavanja takvih slučajeva najviše nauči o fenomenu koji istražuju.

Odabir subjekata slučaja

U ovoj studiji subjekte slučaja predstavlja pet žena - mladih znanstvenica (docentica) zaposlenih u sustavu visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj, u različitim disciplinama i na različitim visokoškolskim institucijama. Sudionice su ovog istraživanja izabrane su iz baza sudionika znanstvenoistraživačkog projekta „Kompetencijski profil akademske profesije: između novih zahtjeva i mogućnosti“ (APROFRAME). U tom je istraživanju sudjelovalo ukupno 35 sudionika, a istraživanje je provedeno metodom polustrukturiranih fenomenoloških i narativnih intervjua, a bavilo se temom akademske profesije u širem smislu. Svaki je od 35 intervjua pojedinačno analiziran, a u intervjuiima se tragalo za temama koje opisuju kako mladi znanstvenici percipiraju nastavni rad, pri čemu je poseban fokus bio usmjeren na obilježja pozitivnog odnosa prema radu u nastavi. Drugim riječima, unaprijed definirane četiri dimenzije pozitivnog odnosa spram rada u nastavi (emocionalna dimenzija, dimenzija profesionalnog razvoja, dimenzija konstruktivističkog pristupa učenju i poučavanju te dimenzija povezanosti nastavnog i istraživačkog rada) poslužile su kao kategorije tema koje su se nastojale detektirati u provedenim intervjuiima. U studiju su odabrani oni slučajevi u čijem su se profesionalnom iskustvu u najvećoj mjeri mogle prepoznati sve četiri dimenzije pozitivnog odnosa prema radu u nastavi.

Proces odabira slučajeva rezultirao je time da u studiju slučaja ulaze samo žene, iako je prvobitan dizajn istraživanja pretpostavio uzorak maksimalne varijacije s obzirom na disciplinu iz koje sudionici dolaze, instituciju na kojoj su zaposleni (kriteriji koji u konačnici jesu zadovoljeni) te spol. U tom je trenutku donesena nova istraživačka odluka koja fokusira ovo istraživanje samo na žensku perspektivu te ujedno otvara i jedno od ograničenja istraživanja koje treba jasno istaknuti. Iako je postojala tendencija da se u istraživanje uključe i sudionici muškog spola, procijenjeno je da je puno važnije u istraživanje obuhvatiti uzorak bogat iskustvom nego inzistirati na zastupljenosti obaju spolova, nauštrb kvalitete podataka koje je potrebno prikupiti da bi se fenomen koji se istražuje mogao što bolje razumjeti.

Također valja reći da proces odabira konačnih slučajeva nije prošao bez poteškoća, što je i očekivano u ovakvoj vrsti istraživanja. Primjerice, dogodilo se to da su neki sudionici/ice odbili sudjelovanje u istraživanju, dok su neki odabrani i uključeni u istraživanje, ali se nakon provedenih intervjua ipak utvrdilo da ne mogu ući u konačan uzorak ove studije (primjerice, intervju je proveden uz veće tehničke nedostatke koji su, nažalost, kompromitirali daljnji tijek istraživanja, ili je, pak, utvrđeno da je riječ o slučaju koji ne udovoljava kriterijima slučaja bogatog iskustvom pozitivnog odnosa prema radu u nastavi, kako je prvobitno procijenjeno).

Sve su sudionice istraživanja (koje su ušle u konačan odabir sudionica) rado prihvatile poziv da sudjeluju u istraživanju, pri čemu su ispoštovani svi etički standardi (dostavljen im je informirani pristanak u kojemu su predstavljene informacije o istraživanju, informacije o očuvanju anonimnosti i povjerljivosti podataka te mogućnost odustajanja od istraživanja). Sudionice su također izrazile spremnost na suradnju i tijekom kasnijih faza istraživačkog procesa (npr. ustupile kontakte svojih mentora i značajnih drugih, odgovorile na neka dodatna pitanja koja je bilo potrebno razjasniti i sl.).

Granice slučaja

Kao što sugeriraju brojni autori koji se bave strategijom studije slučaja (npr. Merriam, 2002; Creswell, 2012; Simons, 2012), slučaj je ograničeni fenomen, što znači da se promatra u kontekstu nekih unaprijed postavljenih, najčešće vremenskih i prostornih ograničenja. U ovoj se studiji promatra razdoblje profesionalne socijalizacije mladih znanstvenica, točnije vremenski period od trenutka njihova zapošljavanja na instituciji do trenutka provođenja intervjua (vremensko ograničenje), a slučajevi se promatraju u okvirima institucija visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj na kojima su mlade znanstvenice zaposlene (prostorno ograničenje).

Metode istraživanja

Važan je korak prilikom osmišljavanja dizajna studije slučaja bio odabir metoda istraživanja pri čemu su neke metode bile unaprijed definirane istraživačkim nacrtom, dok je odluka o primjeni pojedinih metoda bila donesena za vrijeme samog istraživanja jer je to zahtijevala priroda svakoga istraživnog primjera slučaja. Primjerice, u ovom se istraživanju nije unaprijed predvidjela važnost koju mlade znanstvenice pridaju studentskim evaluacijama nastave. Intuitivna je istraživačka odluka bila uključiti studentske evaluacije kao dodatnu jedinicu analize u ovom istraživanju. To je još jedna potvrda prednosti studije slučaja u odnosu na neke druge manje fleksibilne strategije istraživanja. Slučaj vodi istraživača kroz istraživanje, tj. istraživač se fleksibilno prilagođava slučaju te ga intuitivno promatra i istražuje primjenjujući različite metode istraživanja.

Prva metoda koja je odabrana i primijenjena jest *intervjuiranje mladih znanstvenica* - subjekata ovog istraživanja. Njihova je perspektiva najbliža iskustvu i stoga nas je zanimalo kako one osobno razumiju doprinos pojedinih razina profesionalne socijalizacije u razvoju njihova pozitivnog odnosa prema radu u nastavi. Na temelju provedenih intervjua za svaki je pojedini slučaj napravljeno kodno stablo s ključnim temama i podtemama koje otkrivaju koji su središnji nalazi u istraživanju svakoga pojedinačnog slučaja. Ovdje je važno spomenuti da se vodilo računa o zadovoljavanju načela vjerodostojnosti istraživanja, odnosno osiguravanja da nalazi istraživanja predstavljaju vjerodostojne informacije generirane iz izvornih podataka sudionika te osiguravanja da interpretacija izvornih stavova sudionika bude ispravna (Korstjens i Moser, 2018). Drugim riječima, sudionice istraživanja imale su priliku čuti temeljne zaključke istraživanja koji su uslijedili nakon faze intervjuiranja (pružena im je povratna informacija istraživačice), temeljem koje su mogle procijeniti jesu li zaključci ispravno doneseni (refleksija sudionica na zaključke istraživanja) te procijeniti je li planirani daljnji tijek istraživanja njihova slučaja dobro osmišljen. Nakon faze intervjuiranja mladih znanstvenica ostale metode istraživanja primjenjivale su se paralelno jedna s drugom, fleksibilno, ovisno o specifičnostima istraživanja svakoga pojedinog primjera slučaja.

Gdje je bilo moguće, provedeno je *intervjuiranje značajnih drugih* kako bi se dobio uvid u to kako se pozitivan odnos mladih znanstvenica odvijao na mikrorazini, mezorazini i

makrorazini, ali iz perspektive osobe koja je taj proces blisko promatrala, a ne bila subjektom toga procesa. Primjerice, u nekim su se slučajevima bitnima pokazali mentori/ice jer su ih mlade znanstvenice detektirale kao značajne osobe koje su pridonijele njihovu profesionalnom (nastavnom) razvoju, dok su u nekim slučajevima to bile kolege/ice. Kao i u slučaju intervjua s mladim znanstvenicama i u ovoj je fazi za svaki intervju proveden sa „značajnim drugim” napravljeno kodno stablo s ključnim temama i podtemama.

U nekim se slučajevima pokazalo da za razvoj pozitivnog odnosa prema radu u nastavi važnu ulogu imaju studenti, odnos koji grade s mladim znanstvenicama te povratne informacije koje im daju o njihovu radu. Stoga se ponovo, gdje je bilo moguće i potrebno, u istraživanje uključila studentska perspektiva i to na način da je napravljena *tematska analiza sadržaja studentskih evaluacija nastave* ili su provedene *fokus-grupe sa studentima*. Sagledati nečiji odnos prema nastavnom radu, a ne uzeti u obzir mišljenja „korisnika“ toga rada (dakle, samih studenata), nije se činilo kao opcija.

Pored toga, u svakom je od pet slučajeva napravljena i *analiza sadržaja dokumentacije na razini institucije* (npr. statut institucije, izvješća o radu institucije, izvješća odbora za kvalitetu, reakreditacijska izvješća i sl.) jer se na taj način moglo promatrati kako se na institucijskoj razini, barem deklarativno, pristupa pitanjima nastavnoga rada mladih znanstvenica. Napravljen je i inicijalni opis institucije (npr. broj djelatnika, studenata, ustrojstvo i sl.) pri čemu se vodilo računa da opis institucije bude dovoljno precizan, a istovremeno općenit kako ni na koji način ne bi uputio na identitet sudionica istraživanja.

Napravljeni su i *sažeci profesionalnih biografija i ključnih postignuća u karijeri* mladih znanstvenica i njihovih značajnih drugih, kako bi se svi elementi važni za profesionalni put jednog slučaja mogli kronološki pratiti i međusobno uspoređivati.

Sve su metode istraživanja odabrane na način da se razmišljalo o tome kako će se na najbolji način moći sagledati specifičnosti pojedine razine profesionalne socijalizacije i njezina doprinosa razvoju pozitivnog odnosa spram rada u nastavi. Svaka je primijenjena metoda zahtijevala pripremu instrumenata (protokoli intervjua i fokus-grupa, matrice za analizu sadržaja dokumenata i sl.), a potom je kvalitativna obrada podataka izvršena uz pomoć softvera za kvalitativnu obradu podataka MAXQDA. Primjena je raznolikih metoda pridonijela da se slučajevi detaljno opišu, tj. da se opisi profesionalne socijalizacije na različitim razinama sagledaju iz različitih perspektiva.

Odluke o prikazu podataka i mogućnost generalizacije

Prikazu podataka pristupilo se na način da se primjeri slučajeva najprije prikazuju pojedinačno, tj. da se prikažu podaci prikupljeni i analizirani primjenom različitih metoda i kroz različite istraživačke faze (npr. Slučaj I: (A) *Sažetak profesionalne biografije i ključnih postignuća u karijeri mlade znanstvenice*; (B) *Analiza institucijskoga okruženja*; (C) *Tematska analiza intervjua s mladom znanstvenicom*; (D) *Tematska analiza intervjua sa „značajnim drugima“* (npr. mentor, mentorica, kolegica); (E) *Analiza studentskih*

perspektiva (npr. studentske evaluacije nastave, fokus-grupa sa studentima) te na samom kraju (F) Zaključci istraživanja prvog primjera slučaja).

Nakon toga napravljena je analiza „preko slučaja” (engl. *cross-case analysis*), koja podrazumijeva unakrsnu usporedbu jedinice analize studije slučaja, odnosno analizu sličnosti i razlika u događajima, aktivnostima i procesima kojima se studija slučaja bavi (Khan i Van Wynsberghe, 2008). U ovom je istraživanju analiza preko slučaja napravljena tako da su se prikazivali i uspoređivali nalazi pojedinih faza istraživanja (od A do F), što je omogućilo sljedeći korak, a to je odgovaranje na temeljna istraživačka pitanja i diskusiju o prikupljenim rezultatima.

Zaključci studije slučaja formulirani su tako da nadilaze iskustva pojedinačnih primjera slučajeva i prikazuju uočena obilježja profesionalne socijalizacije koja su se u okviru svake pojedine razine analize (mikrorazina, mezorazina i makrorazina) pokazala najznačajnijima, odnosno zajednička svim sudionicama istraživanja. Primjena raznolikih metoda prikupljanja podataka omogućila je zadovoljavanje kriterija transferabilnosti, koji podrazumijeva iscrpan opis rezultata istraživanja kako bi se ti rezultati mogli prenijeti (transferirati) u neki drugi kontekst ili okolnosti u kojima sudjeluju drugi sudionici istraživanja (Korstjens i Moser, 2018).

Izazovi istraživanja

Osim promišljanja o osiguravanju načela valjanosti istraživanja jedan je od zasigurno najvećih izazova u ovom istraživanju bio problem osiguravanja anonimnosti svih sudionika istraživanja koji se (donekle) kosi s prethodno spomenutim načelom iscrpnog opisa podataka, koji studija slučaja zahtijeva.

Naime, svim sudionicima istraživanja informiranim je pristankom zajamčena anonimnost i povjerljivo postupanje s podacima, a sudionicama (subjektima istraživanja) dodijeljeni su pseudonimi. To je ponekad značilo obvezu izostavljanja nekih ključnih informacija iz njihove profesionalne biografije te prikrivanje informacija o instituciji i disciplini u kojoj su zaposlene. Hrvatska akademska zajednica relativno je mala zajednica i otkrivanjem nekih detalja, kao što je, primjerice, disciplinarno područje, u nekim je slučajevima značilo ugrozu zajamčenog dogovora u vezi s čuvanjem anonimnosti. S druge strane, izostavljanje podataka koji bi, primjerice, mogli jako dobro poslužiti opisu disciplinarnog doprinosa u razvoju pozitivnog odnosa spram rada u nastavi također je predstavljalo ograničenje u smislu doseg odgovora na istraživačka pitanja. Drugim riječima, oba su scenarija na neki način ograničavala mogućnosti iscrpnog opisa podataka. Međutim, u ovakvim se dvojbenim situacijama uvijek na prvo mjesto stavljala zaštita anonimnosti svih sudionika istraživanja kao primarno etičko načelo.

Sve ovakve i druge slične dvojbe te druga promišljanja istraživača bilježile su se u reflektivnom dnevniku istraživačice. Kada istraživač piše o rezultatima svoje studije slučaja, on pred sobom ima osobu o kojoj zna mnogo intimnih podataka, pa čak s njome dijeli i neke zajedničke interese. Osim što zna kako izgleda, zna i mnogo o osobama iz njezinog privatnog

života, a zna primjerice i koji joj je omiljeni kafić u kojem rado pije kavu. Gotovo da je nemoguće odvojiti se od ovih dojmova, i stoga je od iznimne važnosti osvještavanje da istraživački proces kao i zaključci koji iz njega proizlaze ne smiju biti kontaminirani osobnim dojmovima. Vođenje refleksivnog dnevnika otvara prostor za bilježenje i osvještavanje takvih spoznaja i promišljanje o vlastitu utjecaju na istraživački proces i o tome kako prilikom interpretacije podataka ne unositi vlastite pretpostavke, predrasude i druge osobne dojmove.

A large, stylized number '2' graphic composed of overlapping, semi-transparent, golden-brown geometric shapes, resembling a mosaic or a crystalline structure. It is positioned to the left of the main title text.

Uloga školskih volonterskih programa u razvoju obilježja građana održivosti

Predmet istraživanja

Drugi primjer studije slučaja ima za svrhu opisati i razumjeti ulogu školskih volonterskih programa u razvijanju obilježja građanstva održivosti kod učenika srednjih škola. Ovo se istraživanje bavi vrlo složenim konceptima poput održivog razvoja, obrazovanja za održivi razvoj, građanstva održivosti, volontiranja te školskog volontiranja, a zadatak je istraživačice da ustanovi na koji način su oni međusobno povezani i jesu li povezani uopće.

Koncept građanstva održivosti kompleksan je sam po sebi jer nadograđuje i spaja nekoliko već poznatih koncepata kao što su društveno odgovorno i aktivno građanstvo i ekološko građanstvo. Naime, građanstvo održivosti obuhvaća sve dimenzije održivog razvoja (ekološku, socijalnu, ekonomsku i političku), a nije, na primjer, dominantno fokusirano na ekološku dimenziju kao ekološko građanstvo. Svojevrсна nadogradnja postojećih koncepata nužna je u svijetu koji se svakodnevno usložnjava i u kojem se građani susreću s mnogobrojnim globalnim izazovima kao što su povećanje društvene raznolikosti, ekonomska nejednakost i degradacija ekosustava. Obrazovanje se u kontekstu održivog razvoja prepoznaje kao ključan resurs za osiguravanje svih dimenzija održivog razvoja, no isto tako, uočeno je da formalno obrazovanje ne daje značajne rezultate u kontekstu razvijanja obilježja građanstva održivosti. Dodatno, evidentiran je pad interesa mladih za društveni angažman te za aktivno sudjelovanje u zajednici. Stoga, potrebno je promišljati o alternativnim obrazovnim platformama u okviru formalnog obrazovanja koje imaju potencijala razvijati obilježja građanstva održivosti kod učenika, kao što su školski volonterski programi.

U nacionalnom se kontekstu školski volonterski programi ubrzano razvijaju te su dosadašnja istraživanja pokazala da sudjelovanjem u takvim programima učenici imaju priliku stjecati nova znanja i vještine, bolje razumiju vlastitu ulogu građana te su spremni na

aktivno i odgovorno djelovanje u zajednici. Raznovrsnim aktivnostima u okviru školskih volonterskih programa učenici mogu uvidjeti kako su i oni vrlo važan akter u okviru utjecanja na društvene promjene te se osjećaju korisnim pripadnicima svoje zajednice.

Ovaj je društveni fenomen dosad nedovoljno istražen i po svojoj je prirodi prilično kompleksan te se upravo zbog toga odabire studija slučaja kao istraživačka strategija koja omogućava otvoreni dizajn i fleksibilnost u istraživanju. Naime, studija slučaja „dopušta“ da se istraživačke odluke donose u svim fazama istraživanja što znači da dopušta i unapređenje istraživačkih pitanja i prilagodbu metoda istraživanja i instrumenata. Uzimajući u obzir složenost koncepata kojima se ovo istraživanje bavi, potreban je holistički pristup istraživanju koji omogućava istraživanje uloge i potencijala školskih volonterskih programa u razvijanju obilježja građanstva održivosti služeći se detaljnim i dubinskim podacima prikupljenim iz različitih izvora i različitim metodama. U ovom je istraživanju važno razumjeti mehanizme koji se događaju unutar tih programa te iskustva aktera koji u njemu sudjeluju (učenici volonteri i koordinatori programa). Kako bismo ih razumjeli, važno je detaljno i temeljito opisati sve mehanizme, događaje i situacije koji se odvijaju u tim školskim volonterskim programima.

Ciljevi i istraživačka pitanja

U skladu s konceptualnim okvirom te odabranom metodologijom temeljno istraživačko pitanje glasi:

Koja iskustva, procesi i događaji koji se odvijaju u školskim volonterskim programima potiču kod učenika srednjih škola razvoj obilježja građanstva održivosti i na koji način?

Znanstvenospoznajni je cilj ovog istraživanja opisati i razumjeti fenomen školskih volonterskih programa i njihovu ulogu u razvoju obilježja građanstva održivosti kod učenika srednjih škola u Republici Hrvatskoj. Opći je društveni cilj izraditi preporuke za unapređenje školskih volonterskih programa u kontekstu osnaživanja programa za razvoj obilježja građanstva održivosti. Dizajn je ovog istraživanja izvirući i pristupa mu se iz paradigme socijalnog konstruktivizma, dakle cilj je ispitati i razumjeti značenje koje sudionice pridaju fenomenu školskih volonterskih programa i njihove uloge u razvijanju obilježja građanstva održivosti.

Na temelju ovako postavljenih ciljeva i temeljnog istraživačkog pitanja proizlaze sljedeća specifična istraživačka pitanja koja su podijeljena u tri kategorije: 1) institucionalno i izvaninstitucionalno okruženje, 2) učenice volonterke,⁵ 3) koordinatorice školskih volonterskih programa.

⁵ Budući da većinu sudionika istraživanja čine žene i djevojke, odlučeno je da će se u ovom poglavlju za sudionice u istraživanju koristiti gramatički oblici za ženski rod.

1. Institucionalno i izvaninstitucionalno okruženje
 - 1.1. Kurikul
 - 1.1.1. Kako se odvijao proces implementacije volontiranja u školski kurikulum?
 - 1.1.2. U kojem je obliku volontiranje implementirano u školski kurikulum?
 - 1.2. Sadržaji i aktivnosti
 - 1.2.1. Kako su definirani ciljevi i ishodi u školskim kurikulumima?
 - 1.2.2. Koji se događaji i aktivnosti odvijaju u okviru školskih volonterskih programa?
 - 1.2.3. Koje su teme zastupljene u školskim volonterskim programima?
 - 1.2.4. U kojim su aktivnostima školskih volonterskih programa zastupljene teme održivog razvoja?
 - 1.2.5. Kome su usmjerene aktivnosti koje se odvijaju unutar školskih volonterskih programa?
 - 1.3. Obilježja okruženja
 - 1.3.1. S kime i na koji način škole surađuju u okviru školskih volonterskih programa?
 - 1.3.2. Koja su obilježja organizacijskog okruženja u kojem se provode školski volonterski programi?
2. Učenice volonterke
 - 2.1. Iskustva
 - 2.1.1. Koja je motivacija učenica za uključivanje u aktivnosti školskoga volonterskog programa?
 - 2.1.2. Na koji način učenice sudjeluju u aktivnostima školskih volonterskih programa?
 - 2.1.3. Kakva su iskustva sudjelovanja učenica u aktivnostima školskih volonterskih programa?
 - 2.1.4. Kako učenice percipiraju doživljena iskustva u kontekstu svoga buduća ponašanja?
 - 2.2. Značenja i razumijevanje
 - 2.2.1. Kako učenice razumiju svoju ulogu u školskim volonterskim aktivnostima?
 - 2.2.2. Koja značenja učenice pridaju svom iskustvu u aktivnostima školskih volonterskih programa?
 - 2.2.3. Prenose li učenice i na koji način iskustva djelovanja u školskim volonterskim programima u aktivnosti izvan škole?
 - 2.2.4. Kako učenice razumiju svoje zalaganje u zajednici u kojoj volontiraju u okviru školskih volonterskih programa?
3. Koordinatorice školskih volonterskih programa
 - 3.1. Iskustva
 - 3.1.1. Kako su nastavnice/stručne suradnice postale koordinatorice školskih volonterskih programa?

- 3.1.2. Kakva su iskustva koordinatorica u vođenju školskih volonterskih programa?
- 3.2. Značenja i razumijevanje školskih volonterskih programa
 - 3.2.1. Koja značenja koordinatorice pridaju svom djelovanju u školskim volonterskim programima?
 - 3.2.2. Kako koordinatorice razumiju svoju ulogu u školskim volonterskim programima?
 - 3.2.3. Koje prednosti, a koje prepreke svog djelovanja u školskim volonterskim programima vide koordinatorice?
 - 3.2.4. Kako koordinatorice procjenjuju doprinos iskustva sudjelovanja u aktivnostima školskih volonterskih programa na buduća ponašanja učenica?

Cilj je ovog istraživanja cjelovito opisati školske volonterske programe te razumjeti koja je njihova uloga u razvijanju građanstva održivosti. Specifična istraživačka pitanja imaju zadatak iscrpiti temeljno istraživačko pitanje, a s obzirom na kompleksnost ključnih koncepata (školski volonterski programi i građanstvo održivosti) nužno je pristupiti holistički, razumjeti širi kontekst fenomena, a ne *a priori* postaviti pretpostavke o iskustvima, procesima i događajima koji se odvijaju u okviru školskih volonterskih programa.

O slučaju

Subjekt i objekt slučaja

Studija slučaja definirana je subjektom i objektom slučaja. Analitički okvir koji odgovara na pitanje „slučaj čega“, odnosno u ovom je istraživanju objekt slučaja razvoj obilježja građanstva održivosti, a subjekt su slučaja školski volonterski programi.

Studija slučaja je definirana upravo ovako jer je cilj odabrati slučajeve, odnosno one školske volonterske programe koji mogu najbolje odgovoriti na postavljeno istraživačko pitanje. Ključno je uključiti one programe čije su volonterske aktivnosti sadržajno bogate te koji obuhvaćaju, po mogućnosti, sve dimenzije održivog razvoja kako bi se mogle prikupiti iscrpne informacije te kako bi se slučaj mogao razumjeti i opisati u cijelosti.

Odabir subjekata slučaja

Da bi se odgovorilo na postavljeno istraživačko pitanje, odabrani su slučajevi – školski volonterski programi prema unaprijed određenim kriterijima. U skladu s literaturom određeno je pet selekcijskih kriterija: 1) integriranost u školski kurikulum, 2) minimalno trajanje programa jednu školsku godinu, 3) otvorenost i dostupnost programa svim učenicama, 4) suradnja s vanjskim suradnicima, 5) sadržajna povezanost s dimenzijama održivog razvoja. Zbog mogućnosti da prevelik broj školskih volonterskih programa ispunji navedene

seleksijske kriterije definirano je još pet dodatnih kriterija: 1) organiziranost i strukturiranost programa, 2) jasno definirane potrebe i problemi škole ili zajednice, ovisno o tome gdje se provode volonterske akcije, 3) educirane koordinatorice, 4) konkretan, mjerljiv i pozitivan doprinos, odnosno nužno je da volonterske aktivnosti koje se provode rezultiraju doprinosom koji učenici mogu prepoznati neposredno nakon završetka aktivnosti, 5) pokrivenost troškova organizacije i provedbe volonterskih aktivnosti.

Planirani je broj slučajeva ovog istraživanja šest školskih volonterskih programa, no postoji mogućnost da će zbog nekih određenih okolnosti, poput odbijanja sudjelovanja u istraživanju ili, primjerice, epidemioloških mjera koje mogu promijeniti tijekom istraživanja, biti potrebno odabrati više slučajeva. Kako bi se provjerilo koji školski volonterski programi ispunjavaju seleksijske i dodatne kriterije, provedeno je mapiranje školskih volonterskih programa u srednjim školama u Hrvatskoj. Konstruiran je anketni upitnik koji je poslan na elektroničke adrese svih srednjih škola u Hrvatskoj (N=427), te je dana uputa da ispunjavanju upitnika pristupe koordinatori/ice školskih volonterskih programa. Upitniku su ukupno pristupile 123 škole, od kojih 76 provodi školske volonterske programe koji su integrirani u školski kurikulum. Nakon analize rezultata mapiranja odabrani su programi koji udovoljavaju prethodno navedenim kriterijima.

Budući da se ni jedno istraživanje ne provodi u vakuumu, prije samog procesa prikupljanja podataka, zbog raznih novonastalih okolnosti (pandemija i potresi), bilo je potrebno revidirati popis odabranih slučajeva. Naime, neki su od prvotno odabranih programa zbog navedenih okolnosti bili prisiljeni smanjiti aktivnosti školskoga volonterskog programa ili naprosto više nisu imali uvjete za provođenje volonterskih aktivnosti u svojoj školi. Uzimajući u obzir nove situacije, ponovno je proveden proces odabira slučajeva. Uz sve prethodno navedene kriterije odabira dodatno su se proučavale službene internetske stranice škola, kako bi se utvrdilo imaju li potencijalni slučajevi uvjete za provođenje školskih volonterskih programa. Na temelju svih analiza i promišljanja odabrano je šest središnjih i jedanaest rezervnih slučajeva.

Budući da je cilj istraživanja ispitati iskustva, procese i događaje te značenja koja sudionici pridaju svom iskustvu, važno je bilo odabrati slučajeve koji su unatoč nedaćama nastavili s provođenjem volonterskih aktivnosti. Iako se prilikom konačnog odabira slučajeva posebno vodila briga o njihovoj trenutnoj aktivnosti i angažiranosti, donesena je odluka da se prije provođenja istraživanja sudionicama pošalju teme razgovora kako bi se mogli prisjetiti vlastitih iskustava te kako se ne bi izgubile ili promaknule informacije važne za razumijevanje školskih volonterskih programa i njihove uloge u razvijanju obilježja građanstva održivosti.

Uz navedene kriterije odabira uzela se u obzir vrsta srednje škole (gimnazija, polivalentna i strukovna) te područje u kojem se nalazi škola (urbana i ruralna sredina). U ovom istraživanju su ti dodatni „kriteriji“ važni zbog toga što neke sredine imaju ograničene mogućnosti pokretanja školskih volonterskih programa i suradnje s vanjskim dionicima, kao što su organizacije civilnog društva, koje su vrlo važan akter u osnivanju i razvoju školskih volonterskih klubova.

Granice slučaja

Kao što se može uočiti iz postavljenih selekcijskih kriterija za odabir slučajeva, postavljene su i granice slučaja, vremensko i prostorno ograničenje. Naime, kod odabira slučajeva bilo je važno da je školski volonterski program aktivan minimalno jednu školsku godinu kako bi sudionice istraživanja mogle razgovarati o svojim iskustvima i značenjima koja pridaju tom iskustvu. Školski volonterski programi odabirali su se u okviru srednjih škola u Republici Hrvatskoj.

Metode istraživanja

Kako bi se školski volonterski programi mogli što je obuhvatnije razumjeti i opisati, bilo je važno u proces istraživanja uključiti sve dionike tih programa. Odlučeno je da će se provoditi: 1) polustrukturirani intervju s koordinatoricama školskih volonterskih programa, 2) fokus-grupe s učenicama volonterkama (od 4 do 7 učenica po slučaju) i 3) kvalitativna analiza sadržaja školskih kurikula. Kod provođenja studije slučaja u obzir se uzimaju svi podaci koji podupiru slučaj, s ciljem holističkog opisa i razumijevanja istraživnog fenomena. Za svaku metodu bio je pripremljen instrument, protokoli intervjuja i fokus-grupe te matrica za analizu sadržaja školskih kurikula.

Prve su dvije metode provodene paralelno te su se njima ispitala iskustva i uloga učenica i koordinatorica u okviru njihova aktivnog angažmana u volonterskom programu te procesi koji se odvijaju unutar programa, a koji mogu potaknuti razvoj obilježja građanstva održivosti kod učenica volonterki. Dodatno, željelo se saznati koji značaj svom djelovanju u okviru školskih volonterskih programa pridaju učenice i koordinatorice. Prilikom provođenja fokus-grupe izrazito je važna vještina istraživača da facilitira grupne diskusije, kao i prepoznaje grupnu dinamiku.

Odlučili smo se za provođenje polustrukturiranog intervjuja s koordinatoricama jer je bilo važno ispitati iste teme kod svih sudionica, što istovremeno dozvoljava istraživačima određenu fleksibilnost i mogućnost dodavanja novih tema za vrijeme intervjuiranja ako se za tim pokaže potreba (Miriam i Tisdell, 2016). Fokus-grupa odabrana je zbog očekivane diskusije među učenicama o doživljenim iskustvima tijekom volontiranja i značenjima koja im pridaju.

Prije odlaska na „pravi“ teren, provedeno je pilot-istraživanje kako bi se provjerila učinkovitost pripremljenih protokola za polustrukturirani intervju i fokus-grupu. Pilot-studija trebala je odgovoriti i na pitanje jesu li iscrpljene sve moguće teme protokola i je li istraživačica spremna na sve moguće scenarije. Na temelju pilot-studije u protokol za intervju nije se interveniralo; pokazalo se da su teme unutar protokola vrlo dobro pripremljene i promišljene. No bilo je nužno intervenirati u protokol fokus-grupe. Naime, prvotna je ideja bila pripremiti protokol za učenice koji se neće sastojati samo od tema već i

od nekih fokusiranih aktivnosti⁶ (engl. *focusing exercise*) koje imaju razne funkcije, kao što je usmjeravanje pozornosti članova grupe i njihove interakcije na određenu temu te izbjegavanje čestih i većih digresija tijekom diskusije. Pritom je važno pažljivo i kvalitetno strukturirati fokusirane aktivnosti da bi bile uspješne i da se ne omete prirodan tijek grupne interakcije (Bloor, Frankland, Thomas i Robson, 2001). Nažalost, pripremljene aktivnosti nisu polučile uspjeh kao što se očekivalo. Pri završetku fokus-grupe u pilot-studiji sudionice su se osvrnule na sam protokol i jednoglasno se složile da nema potrebe za provođenjem tih aktivnosti, već da im je ugodnije razgovarati i međusobno diskutirati. Isto tako, postoji mogućnost da su fokusirane aktivnosti bile dobro pripremljene, no da je izvedba bila nešto lošija te nije postigla željeni učinak. „Neuspjeh“ provođenja navedenih aktivnosti u okviru fokus-grupe bila je vrijedna pouka za buduća istraživanja: ništa ne treba pretpostavljati jer se situacije na terenu rijetko odvijaju baš onako kako je planirano.

Osim testiranja protokola pilot-studija dodatno je potaknula na razmišljanje o samoj provedbi istraživanja i donošenju nekih ključnih odluka, kao što je pristupanje sudionicama istraživanja, poštivanje institucijskih politika, promišljanje o anonimnosti sudionika i institucija i slično.

Nakon pilot-istraživanja, osim interveniranja u protokole, dodatno su se radile izmjene uzimajući u obzir širi društveni kontekst, u ovom slučaju situacija s bolesti COVID-19. Iako u nacrtu nije predviđena tema pandemije ove bolesti, naprosto je bilo nemoguće zanemariti i ignorirati njezin utjecaj na svakodnevni život, stoga se naknadno dodala tema o provođenju volonterskih aktivnosti i izazova uz sve mjere i ograničenja nastalih uslijed pandemije.

Također, kao „posljedica“ pilot-istraživanja odlučeno je da će se prije same provedbe fokus-grupa učenicama dati zadatak da ispune kratak upitnik koji je ispitivao njihove socio-demografske karakteristike s ciljem osiguravanja većeg prostora fokusiranja na sadržaj i teme samog protokola. Naime, budući da su se fokus-grupe provodile u vrijeme nastave, bilo je vrlo važno precizno tempirati provedbu kako učenice ne bi predugo izostajale s nastave.

Iako se nakon provedenog pilot-istraživanja nije mijenjao protokol za intervju, donesena je odluka da će se intervjuiirati samo jedna koordinatorica školskih volonterskih programa. Naime, većinu školskih volonterskih programa vodi više od jedne koordinatorice i bilo bi poželjno da ih se sve uključi u istraživanje. No realna je pretpostavka da bi provođenje grupnih intervjua značilo brojne izazove (poput poteškoća dogovaranja termina intervjuiranja, mogućnost da neke od koordinatorica odbiju sudjelovanje u istraživanju). S druge strane, neke školske volonterske programe vodi samo jedna koordinatorica. Stoga je donesena odluka da će se uključiti samo jedna koordinatorica po programu. Na taj su se način osigurali jednaki uvjeti prikupljanja podataka za sve slučajeve.

⁶ Aktivnosti predviđene za protokol fokus-grupe uključivale su prepričavanje individualne volonterske priče (volonterske akcije u kojima su sudjelovali, opis prve/najznačajnije/izazovne volonterske akcije, specifični događaji u okviru školskoga volonterskog programa i sl.) te promišljanje o promjenama u znanjima, stavovima, vrijednostima i ponašanjima kao posljedica volontiranja. Za svaku je aktivnost bilo predviđeno nekoliko minuta za individualnu pripremu.

Iz svega navedenog proizlazi da je vrlo vrijedno provesti pilot-istraživanje prije „glavnog“ istraživanja, jer osim što unaprijedi protokole i instrumente, istraživaču daje određenu dozu sigurnosti u sebe i valjanosti istraživanja koje provodi.

Odluke o prikazu podataka i mogućnost generalizacije

Budući da je ovo primjer fluidne studije slučaja koja je još uvijek u tijeku, za sad još nisu donesene konačne odluke o prikazu podataka. No pretpostavlja se da će se podaci prikazati na sličan način kao na prethodnom primjeru studije slučaja – prvo će se prikazati pojedinačno, a zatim „preko slučaja“, odnosno uspoređivat će se jedinice analize studije slučaja. Također, težit će se ispunjavanju kriterija za transferiranje rezultata analize u neki drugi kontekst.⁷

Izazovi istraživanja

Ovo je istraživanje za sada naišlo na dva veća izazova, a to su izazov s osiguravanjem anonimnosti svih sudionika istraživanja te mjere povezane s pandemijom bolesti COVID-19.

Naime, budući da se radi o studiji slučaja i vrlo specifičnom društvenom fenomenu, školskim volonterskim programima koji su u hrvatskim školama tek u začetku, jako je izazovno svim sudionicima osigurati potpunu anonimnost. Zato je donesena odluka da će se anonimnost osigurati učenicama, a da će se o anonimnosti koordinatorica i institucije koja provodi školski volonterski program razgovarati sa samim koordinatoricama i ravnateljima. Za sada su se sve koordinatorice složile kako nije nužno čuvati njihov identitet i identitet institucije, dapače, izrazili su želju da ih se na neki način predstavi jer se ponose svojim radom i trudom koji ulažu u program. No središnje je istraživanje još u tijeku i postoji mogućnost da će neke institucije tražiti da im se zajamči anonimnost. U tom slučaju važno je da se anonimnost zajamči svim programima kako bi se podaci uvijek jednako prikazivali.

Prije dogovaranja termina prikupljanja podataka i kontaktiranja koordinatorica bilo je potrebno voditi računa o poštivanju institucijske hijerarhije te najprije kontaktirati ravnatelje i tražiti odobrenje za provođenje istraživanja u toj instituciji. Prilikom razgovora s ravnateljima istraživačici je rečeno da je zbog tada važećih epidemioloških mjera zabranjen ulaz osobama koje nisu učenici i zaposlenici škole. Za kvalitetu je istraživanja od velike važnosti bilo prikupljanje podataka uživo te su se pritom morali uvažiti zahtjevi koje je institucija stavila pred istraživačicu. Prilikom dogovaranja termina od presudne je važnosti bila povoljna vremenska prognoza jer su se intervjui i fokus-grupe provodile na otvorenom. Također, provođenje fokus grupe na otvorenom i poštivanje propisanog razmaka među sudionicama zahtijevalo je nekoliko diktafona kako bi se osiguralo da se glas svake sudionice snimi.

⁷ Opisano u poglavlju *Kako generalizirati podatke studije slučaja?*.

Ovakvi događaji na terenu ne zvuče kao ozbiljna prijetnja istraživačkom procesu, no takve situacije pokazuju kako su istraživanja „živi procesi“ te da je vrlo teško predvidjeti kako će istraživanje izgledati kada se ono zaista počne provoditi u stvarnom svijetu, nakon mjeseci provedenih pred ekranom računala izrađujući nacrt istraživanja.

Tijekom prikupljanja podataka uočeno je kako su gotovo svi sudionici (za sada) žene, odnosno djevojke. Očekivalo se da će biti više žena uključenih u proces volontiranja, no ne u ovoj mjeri. Navedena situacija ne predstavlja izazov u istraživanju, već je samo još jedan pokazatelj „životnosti“ istraživanja i dokaz da je studija slučaja pravi izbor za ovo istraživanje jer omogućuje fleksibilnost u donošenju novih odluka i tijekom samog istraživanja. Još nije donesena konačna odluka o usmjeravanju istraživanja na „žensku priču“ jer je glavno istraživanje još u tijeku, no za sad se ona pokazala kao standard.

Jedan je od izazova bio i osiguravanje jednakog standarda prikupljanja podataka. Naime, jedan od uvjeta za provođenje intervjua bio je da se intervjuiira jedna koordinatorica, no situacija na terenu ipak se odvila ponešto drugačije od očekivanog jer su u jednom slučaju intervjuu pristupile dvije koordinatorice. Odluka o provođenju grupnog intervjua u tom jednom slučaju donesena je na licu mjesta s obzirom na to da je suprotna odluka mogla kontaminirati proces provođenja intervjua. Također, jedan je od uvjeta bio i da u fokus-grupama sudjeluju učenice volonterke koje su minimalno jednu školsku godinu aktivne u školskom volonterskom programu. No zbog nekih određenih okolnosti to nije bilo moguće (tako je npr. organiziranje fokus-grupe za vrijeme nastave i prikupljanje podataka pred kraj školske godine za neke učenice značio velik problem zbog polaganja ispita; velikom su se preprekom pokazale i tada aktualne protupandemijske mjere, kao što je samoizolacija). Prilikom takvih situacija odlučeno je da će se fokus-grupa ponoviti sa starijim učenicama, no *online*-platformom jer nije bilo moguće ponovno organizirati putovanje u mjesto u kojem se škola nalazi.

Ono što posebno valja istaknuti je angažiranost, volja i želja koordinatorica i učenica da sudjeluju u istraživanju i ispričaju svoju „priču“ i iskustva te ponos jer je netko prepoznao njihov rad i trud. Jedan od posebnih momenata prilikom provođenja studije slučaja jest taj da istraživač raste zajedno sa svojim istraživanjem, stalno se iznova mijenja i unapređuje, ponekad, naravno, i podbaci i donese „krivu“ odluku, no to je samo prilika za osvještavanje tih grešaka i donošenje ispravnijih odluka u budućnosti. Provođenje kvalitativnog istraživanja, studije slučaja, proces je koji zahtijeva stalna promišljanja i življenje s pričama sudionika, s prikupljenim podacima, stalno iznova donošenje odluka, vraćanje na početak. Privilegija je istraživačice to što je imala priliku ući u svijet sudionica svog istraživanja, doživjeti njihovu strast, entuzijazam i posvećenost i upravo zbog te privilegije istraživači imaju obavezu vjerodostojno prenijeti priču svojih sudionika. Zbog svega je navedenog od neizmjerne važnosti voditi refleksivni dnevnik, potrebno je bilježiti sve dojmove i vlastita iskustva s terena s ciljem osvještavanja vlastitih predrasuda kako bi analiza rezultata mogla biti vjerodostojna.

Završna riječ

Ova publikacija nastala je sa željom otvaranja metodološkog dijaloga s drugim istraživačima zainteresiranima za studiju slučaja i provedbu kvalitativnih istraživanja u području društvenih znanosti. Nadamo se da smo uspjele u cilju da vam svoje viđenje i razumijevanje studije slučaja te konkretni primjeri istraživanja koje smo predstavili mogu poslužiti kao koristan izvor informacija u rješavanju nekih istraživačkih izazova u provođenju ove zahtjevne, ali istovremeno vrlo poticajne, kreativne pa čak i razigrane istraživačke strategije. Također se nadamo da smo ovim radom pridonijele razbijanju predrasuda i mitova o studiji slučaja (pa i kvalitativnim istraživanjima općenito) te dale doprinos boljem razumijevanju i informiranom korištenju studije slučaja kao relevantne i nadasve vrijedne istraživačke strategije.

Naša iskustva u primjeni studije slučaja prvenstveno upućuju na to da se radi o zahtjevnoj strategiji koja upravo zbog svoje „otvorenosti“ i puta koji nije „pravocrtan“ može donijeti mnoštvo izazova i poteškoća istraživaču, napose početniku, ali istovremeno, zbog istih razloga, učiniti istraživanje poticajnim, kreativnim, donijeti ishode na koje u početku nismo računali, ili u manjoj mjeri realizirati ono na što smo računali. Od istraživača se nerijetko očekuje da čvrsto i rigorozno zacrta svoj put i ne odstupa od nacrtanog istraživanja, pa se u tom kontekstu primjena fleksibilnih strategija istraživanja (kao što je studija slučaja) može interpretirati i kao slabost u nacrtu istraživanja, a izostanak potpune realizacije zacrtanih ciljeva kao nedostatak istraživanja. Upravo je zato mladim, ali i iskusnijim istraživačima koji nemaju dovoljno iskustva u korištenju ove strategije potrebno prikazati načela ove složene strategije u kojoj je istraživački proces cikličan i refleksivan. Nadamo se da smo, osim naših znanja i iskustava, u tekst ove publikacije uspjele pretočiti i našu istraživačku znatiželju i osobnu motivaciju za provođenje kvalitativne studije slučaja te da smo uspjele zainteresirati i ohrabriti istraživače za primjenu ove strategije.

Literatura

1. Anić, Š., Klarić, N., i Domović, Ž. (2002). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: SANI-PLUS.
2. Ayres, L., Kavanagh, K., i Knafel, K. (2003). Within-case and across-case approaches to qualitative data analysis. *Qualitative Health Research*, 13, 871-883.
3. Bates, S. R., i Jenkins, L. (2007). Teaching and learning ontology and epistemology in political science. *Politics*, 27(1), 55-63.
4. Bauman, Z. (2001). Identity in the globalising world. *Social anthropology*, 9(2), 121-129.
5. Beck, U. (1996). World risk society as cosmopolitan society? Ecological questions in a framework of manufactured uncertainties. *Theory, culture & society*, 13(4), 1-32.
6. Bloor, M., Frankland, J., Thomas, M., i Robson, K. (2001). *Focus Groups in Social Research*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications, Ltd.
7. Bourdieu, P. (2004). *Science of science and reflexivity*. Cambridge: Polity.
8. Brajdić Vuković, M., Vignjević Korotaj, B., i Čulum Ilić, B. (2020). STEM colonization: Applying hard sciences' socio-organisational patterns and evaluation procedures to the soft sciences in Croatia. *European journal of education*, 55(4), 542-559.
9. Campbell, D. T. (1986). Relabeling internal and external validity for the applied social sciences. U W. Trochim (Ur.), *Advances in Quasi-Experimental Design and Analysis* (str. 67-77). Jossey-Bass Publishers.
10. Castells, M. (2000). Globalisation, identity and the state. *Social Dynamics*, 26(1), 5-17.
11. Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, Inc.

12. Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative* (4th ed.). Boston: Pearson Education.
13. Elman, C., Gerring, J., i Mahoney, J. (2016). Case study research: Putting the quant into the qual. *Sociological Methods and Research*, 45(3), 375-391.
14. Evnine, S. J., i Evnine, S. (2008). *Epistemic dimensions of personhood*. Oxford, UK: Oxford University Press.
15. Firestone, W. A. (1993). Alternative arguments for generalizing from data as applied to qualitative research. *Educational Researcher*, 22, 16-23.
16. Flyvbjerg, B. (2001). *Making social science matter: Why social inquiry fails and how it can succeed again*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
17. Flyvbjerg, B. (2012). Making social science matter. U G. Papanagnou (Ur.), *Social Science and Policy Challenges: Democracy, Values, and Capacities* (str. 25-56). UNESCO Publishing.
18. Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford, CA: Stanford University Press.
19. Khan, S., i Van Wynsberghe, R. (2008). Cultivating the under-mined: Cross-case analysis as knowledge mobilization. *Forum: Qualitative Social Research*, 9(1), 34-60.
20. Kim, J. H. (2015). *Understanding narrative inquiry: The crafting and analysis of stories as research*. Thousand Oaks, London, New Delhi, Singapore: SAGE Publications, Inc.
21. Korstjens, I., i Moser, A. (2018). Series: Practical guidance to qualitative research. Part 4: Trustworthiness and publishing. *European Journal of General Practice*, 24(1), 120-124.
22. Kuhn, T. (1962). *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago, MI: University of Chicago Press.
23. Merriam, S. B. (2002). *Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
24. Merriam, S. B., i Tisdell, E. J. (2016). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
25. Merton, R. K. (1973). *The sociology of science: Theoretical and empirical investigations*. Chicago, MI: University of Chicago Press.
26. Merton, R. K., i Merton, R. C. (1968). *Social theory and social structure*. New York: Simon and Schuster.
27. Miočić, I. (2018). Fleksibilnost studije slučaja: prednost ili izazov za istraživače?. *Ljetopis socijalnog rada*, 25(2), 175-194.
28. Polit, D. F., i Beck, C. T. (2010). Generalization in quantitative and qualitative research: Myths and strategies. *International journal of nursing studies*, 47(11), 1451-1458.

29. Simons, H. (2012). *Case Study Research in Practice*. Thousand Oaks, London, New Delhi, Singapore: SAGE Publications, Inc.
30. Stake, R. (1995). *The Art of case study Research*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, Inc.
31. Thomas, G., i Myers, K. (2015). *The anatomy of the case study*. Thousand Oaks, London, New Delhi, Singapore: SAGE Publications, Inc.
32. Walsham, G. (1995). Interpretive case studies in IS research: nature and method. *European Journal of information systems*, 4(2), 74-81.
33. Weber, M. (1949). "Objectivity" in social science and social policy. U M. Weber (Ur.), *Essays in the Methodology of the Social Sciences* (str. 50-112). The Free Press.
34. Weber, M. (1978). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley, CA: University of California Press.
35. Wieviorka, M. (1992). Case studies: history of sociology? U C. C. Ragin, i H. S. Becker (Ur.), *What Is a Case?: Exploring the Foundations of Social Inquiry* (str. 159-172). Cambridge University Press.

